

**Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων - Πανεπιστήμιο
Πελοποννήσου**

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων - Πανεπιστήμιο Πειραιά

Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»

**Το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης και η εφαρμογή του
από τις κοινωνικές υπηρεσίες των οργανισμών τοπικής
αυτοδιοίκησης. Η περίπτωση του δήμου Λουτρακίου-
Περαχώρας-Αγίων Θεοδώρων**

Συγγραφέας: Παπαχρήστου Αναστασία

Επιβλέπων καθηγητής: Σπυριδάκης Μάνος

Κόρινθος, Σεπτέμβριος 2018

Department of Political Studies and International Relations - University of Peloponnese

Department of Economics - Democritus University of Thrace

Department of Economics - Aristotle University of Thessaloniki

Department of Business Administration - University of Piraeus

Interuniversity Interdepartmental

Master Program in

«Local and Regional Government and Development»

The Social Solidarity Income program and its implementation by the social services of local authorities.

The case of the municipality of Loutraki-Perachora-Agioi Theodoroi

Author: Papachristou Anastasia

Supervisor: Spyridakis Manos

Corinth, September 2018

Το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης και η εφαρμογή του από τις κοινωνικές υπηρεσίες των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης. Η περίπτωση του δήμου Λουτρακίου-Περαχώρας-Αγίων Θεοδώρων

Σημαντικοί όροι: Φτώχεια, Κοινωνικός Αποκλεισμός, Ελάχιστο Εισόδημα, Τοπική Αυτοδιοίκηση, Κέντρο Κοινότητας, Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης.

Περίληψη

Για την αντιμετώπιση της ακραίας φτώχειας στην Ελλάδα, νομοθετήθηκε και σχεδιάστηκε το πρόγραμμα «Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης». Πέρα από την εισοδηματική ενίσχυση, το πρόγραμμα αυτό προσφέρει συμπληρωματικές κοινωνικές υπηρεσίες, παροχές και αγαθά ώστε να καλύψει τις βασικές ανθρώπινες ανάγκες για στέγη, υγεία, εργασία, κοινωνική πρόνοια και κοινωνική ασφάλιση. Παράλληλα, μέσα από διάφορες δράσεις ,στοχεύει στην ένταξη η επανένταξη των δικαιούχων στην αγορά εργασίας.

Για την υλοποίηση του προγράμματος του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης στην Ελλάδα, ο ρόλος των κοινωνικών υπηρεσιών των ΟΤΑ ενισχύθηκε. Οι υπηρεσίες αυτές ανέλαβαν την ενημέρωση των δικαιούχων, και την υποστήριξή τους στη διαδικασία υποβολής των αιτήσεων. Επιπρόσθετα, ασχολήθηκαν με την παραλαβή και επεξεργασία των αιτήσεων, και υποστήριξαν την εξατομικευμένη προσέγγιση των δικαιούχων.

Η πανελλαδική εφαρμογή του προγράμματος ξεκίνησε τον Ιανουάριο του 2017. Διανύοντας τον δεύτερο χρόνο λειτουργίας του προγράμματος μπορούμε να εκτιμήσουμε τη γενικότερη συνεισφορά του στην κοινωνική πολιτική της χώρας. Ακολούθως, θα πρέπει να εξεταστεί ο βαθμός και η αποτελεσματικότητα της εμπλοκής των κοινωνικών υπηρεσιών της τοπικής αυτοδιοίκησης στην εφαρμογή κοινωνικών πολιτικών.

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο Δήμο Λουτρακίου-Περαχώρας-Αγίων Θεοδώρων, μας παρουσιάζει τον τρόπο εφαρμογής του μέτρου στον δήμο αυτόν.

The Social Solidarity Income program and its implementation by the social services of local authorities. The case of the municipality of Loutraki-Perachora-Agioi Theodoroi

Key words: Poverty, Social Exclusion, Minimum Income, Local Government, Community Centre, Social Solidarity Income.

Abstract

The Social Solidarity Income program was designed to address extreme poverty in Greece. In addition to income support, this program provides complementary social services, benefits and goods to meet basic human needs for housing, health, work, social welfare and social security. At the same time, through various actions, it aims to the reintegration of beneficiaries into the labor market.

For the implementation of the Social Solidarity Income Program in Greece, the role of the Municipal Social Services has been strengthened. These services informed the beneficiaries about the program and supported them through the application process. Additionally, they dealt with the reception and processing of applications, and supported the personalized approach of the beneficiaries.

The nationwide implementation of the program began in February 2017. In the second year of operation of the program we can evaluate its general contribution to the country's social policy. Then, the extent and effectiveness of the involvement of local social services in the implementation of social policies should be examined.

The survey, which took place in the Municipality of Loutraki-Perachora-Aghioi Theodoroi, shows us how the program is implemented in this municipality.

Περιεχόμενα

Περίληψη	10
Abstract.....	11
Συνομογραφίες.....	14
Εισαγωγή	15
Μέρος Α: Βιβλιογραφική Επισκόπηση	1
Κεφάλαιο 1: Οι έννοιες της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού	1
1.1 Η έννοια της φτώχειας	1
1.2 Προσεγγίσεις στην έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού	2
Κεφάλαιο 2: Το κράτος πρόνοιας στην Ελλάδα	4
2.1. Το κοινωνικό κράτος στη νότια Ευρώπη.....	4
2.2. Το κράτος πρόνοιας στην Ελλάδα: Ιστορική αναδρομή.	6
2.3. Το κράτος πρόνοιας στην Ελλάδα και η οικονομική κρίση.....	7
2.4. Οι κοινωνικές υπηρεσίες των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης	8
Κεφάλαιο 3: Τα προγράμματα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος	10
3.1. Γενικά χαρακτηριστικά των προγραμμάτων ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος....	10
3.2. Θετικά σημεία και αδυναμίες των προγραμμάτων ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος.....	11
Κεφάλαιο 4: Η εφαρμογή προγραμμάτων ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος στην Ελλάδα.....	16
4.1. Η ανάγκη υιοθέτησης προγράμματος Ελάχιστου Εισοδήματος στην Ελλάδα	16
4.2. Το πιλοτικό πρόγραμμα του Ελάχιστου Κοινωνικού Εισοδήματος	17
4.3. Η αξιολόγηση του πιλοτικού προγράμματος Ελάχιστου Κοινωνικού Εισοδήματος ..	19
4.4. Η πανελλαδική εφαρμογή του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης.....	21
4.5. Τα κέντρα κοινότητας και το ΚΕΑ.....	24
Συμπεράσματα	26
ΜΕΡΟΣ Β : Η έρευνα	28
Κεφάλαιο 5: Η περίπτωση του δήμου Λουτρακίου-Περαχώρας- Αγίων Θεοδώρων.....	28

5.1. Σκοπός και στόχοι της έρευνας	28
5.2. Μεθοδολογία	30
5.2.1. Είδος της έρευνας- Ερευνητικό εργαλείο	30
5.2.2. Συμμετέχοντες	30
5.2.3. Τόπος και χρόνος των συνεντεύξεων.....	31
5.2.4. Η διαδικασία της συνέντευξης.....	32
5.2.5. Απομαγνητοφώνηση και επεξεργασία συνεντεύξεων.	32
5.2.6. Πρακτικές δυσκολίες κατά την διεξαγωγή της έρευνας	33
5.3. Ευρήματα	34
5.3.1. Ο δήμος	34
5.3.2. Εκπαίδευση υπαλλήλων.....	34
5.3.3. Κάλυψη.....	36
5.3.4. Στελέχωση	40
5.3.5. Συμπληρωματικές κοινωνικές υπηρεσίες, παροχές και αγαθά.....	42
5.3.6. Εξατομικευμένη προσέγγιση.....	44
5.4. Συμπεράσματα	45
5.4.1. Εκπαίδευση υπαλλήλων.....	46
5.4.2. Κάλυψη του πληθυσμού	46
5.4.3. Στελέχωση	47
5.4.4. Συμπληρωματικές κοινωνικές υπηρεσίες, παροχές και αγαθά.....	47
5.4.5. Εξατομικευμένη προσέγγιση.....	48
Παράρτημα Α	49
Παράρτημα Β	51
Παράρτημα Γ.....	53
Παράρτημα Δ.....	54
Βιβλιογραφία:.....	56

Συντομογραφίες

ΑΜΚΑ	Αριθμός Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης
ΑΦΜ	Αριθμός Φορολογικού Μητρώου
ΓΓΠΣ	Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων
ΔΕΔΔΗΕ	Διαχειριστής Ελληνικού Δικτύου Διανομής Ηλεκτρικής Ενέργειας
ΔΝΤ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΕ	Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα
ΕΙΕΑΔ	Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού
ΕΝΦΙΑ	Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων
ΕΣΥ	Εθνικό Σύστημα Υγείας
ΗΔΙΚΑ Α.Ε.	Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης Α.Ε.
ΙΚΑ	Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων
ΚΕΑ	Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης
ΚΕΠ	Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών
ΚΟΤ	Κοινωνικό Οικιακό Τιμολόγιο
ΚΠΑ2	Κέντρο Προώθησης Απασχόλησης
ΚΥΑ	Κοινή Υπουργική Απόφαση
ΟΑΕΔ	Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού
ΟΓΑ	Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων
ΟΠΕΚΑ	Οργανισμός Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης
ΟΠΕΚΕΠΕ	Οργανισμός Πληρωμών και Ελέγχου Κοινοτικών Ενισχύσεων Προσανατολισμού και Εγγυήσεων
ΟΤΑ	Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΤΕΒΑ	Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους
ΥΠΕΚΑΠ	Υπουργείο Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία, στο πρώτο μέρος, χρησιμοποιώντας τη βιβλιογραφική επισκόπηση θα αποπειραθεί να περιγράψει τον τρόπο που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα το πρόγραμμα του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης. Σκοπός της εργασίας είναι μέσα από την περιγραφή αυτή, να διαφανούν οι περιορισμοί στην εφαρμογή του και να αναδειχθεί η σημασία της αποτελεσματικής λειτουργίας των κοινωνικών υπηρεσιών της τοπικής αυτοδιοίκησης για την επιτυχημένη εφαρμογή του μέτρου.

Στην πρώτη ενότητα προτείνονται ορισμοί για το φαινόμενο της φτώχειας, ενώ στη δεύτερη ενότητα γίνεται μια σύντομη περιγραφή του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού. Στην τρίτη ενότητα, περιγράφεται συνοπτικά ο τρόπος λειτουργίας του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα. Ακολούθως στην τέταρτη ενότητα, περιγράφεται ο ρόλος και η σημασία των αυτοδιοικητικών κοινωνικών υπηρεσιών. Στην πέμπτη ενότητα παρουσιάζονται οι βασικές αρχές των προγραμμάτων ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος. Η πιλοτική εφαρμογή του Ελάχιστου Κοινωνικού Εισοδήματος περιγράφεται στην έκτη ενότητα και στην έβδομη γίνεται αναφορά στην αξιολόγηση του πιλοτικού προγράμματος από το Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού. Στην όγδοη ενότητα περιγράφεται η πανελλαδική εφαρμογή του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης και στην ένατη η λειτουργία των Κέντρων Κοινότητας σε συνάρτηση με την εφαρμογή του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης. Τέλος, επιχειρείται μια εκτίμηση της συνολικής προσφοράς του προγράμματος στην κοινωνική πολιτική της Ελλάδας.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της ποιοτικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε στον δήμο Λουτρακίου- Περαιχώρας- Αγίων Θεοδώρων, με στόχο τη διερεύνηση της αποτελεσματικότητας της εφαρμογής του μέτρου. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη διενέργεια συνεντεύξεων στους εργαζόμενους, σχετικά με τον τόπο εφαρμογής του μέτρου στον συγκεκριμένο δήμο.

Μέρος Α: Βιβλιογραφική Επισκόπηση

Κεφάλαιο 1: Οι έννοιες της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού

1.1 Η έννοια της φτώχειας

Για να σχεδιάσουμε μέτρα κοινωνικής πολιτικής που θα μπορέσουν να καταπολεμήσουν αποτελεσματικά την φτώχεια είναι πρώτα από όλα απαραίτητο, να ορίσουμε την φτώχεια ως έννοια. Ανάλογα με τον ορισμό που θα δώσουμε, θα επιλέξουμε και τον τρόπο μέτρησής της, τα επίπεδα και τα όρια της και θα μπορέσουμε να προσδιορίσουμε τον αριθμό των φτωχών και την αναλογία τους στον γενικό πληθυσμό.

Όμως η φτώχεια είναι μια έννοια πολυδιάστατη και έτσι δεν υπάρχει ένας γενικά αποδεκτός ορισμός γι' αυτήν. Μια ομαδοποίηση που θα μπορούσε να γίνει στους ορισμούς είναι ανάλογα με το κριτήριο που λαμβάνεται υπόψη για το χαρακτηρισμό ενός ατόμου ως φτωχού. Έτσι, έχουμε ορισμούς που σχετίζονται με την έννοια της απόλυτης φτώχειας και ορισμούς που σχετίζονται με την έννοια της σχετικής φτώχειας (Πετράκη, 2016:90).

Η απόλυτη φτώχεια αφορά στην έλλειψη ενός στοιχειώδους ελάχιστου εισοδήματος που απαιτείται για την κάλυψη των βασικών αναγκών του ατόμου ή του νοικοκυριού. Για τον προσδιορισμό αυτού του εισοδήματος υπολογίζεται το κόστος για ένα «καλάθι» αγαθών τα οποία είναι απαραίτητα κάθε ημέρα. Αποτελεί ουσιαστικά, ένα όριο επιβίωσης, σχετίζεται με την ανάγκη φυσικής επιβίωσης του ατόμου και όχι με κοινωνικούς παράγοντες όπως το επίπεδο ευημερίας της κοινωνίας ή οι ανισότητες στα επίπεδα διαβίωσης (Πετράκη, 2016:90-91).

Σύμφωνα με την Πετράκη όμως, παρόμοιοι ορισμοί δεν καταφέρνουν να προσδιορίσουν την ακριβή έννοια της φτώχειας. Η αδυναμία αυτή καταδεικνύει την

πολυσύνθετη φύση του φαινομένου και την αλληλεξάρτηση του με την συνεχή δημιουργία νέων και αυξημένων αναγκών από τους ανθρώπους. (Πετράκη, 2016:91).

Η έννοια της σχετικής φτώχειας από την άλλη, σχετίζεται με το επίπεδο ευημερίας μιας κοινωνίας και συνδέεται με την έννοια της ανισότητας (Κατσίκας, 2014:15). Το όριο της σχετικής φτώχειας προσδιορίζεται σε σχέση με το μέσο εισόδημα του πληθυσμού και κατά συνέπεια μεταβάλλεται μαζί με αυτό. Σε εποχές οικονομικής μεγέθυνσης ανεβαίνει, ενώ αντίστοιχα κατεβαίνει σε εποχές οικονομικής ύφεσης. Ουσιαστικά, η σχετική φτώχεια ερμηνεύεται ως κοινωνική μειονεξία (Ματσαγγάνης et al, 2017:13).

Εύλογα προκύπτει το συμπέρασμα ότι μια όσο το δυνατόν πιο ενδελεχής περιγραφή, μελέτη και παρακολούθηση του φαινομένου της φτώχειας θα μας επιτρέψει να σχεδιάσουμε και να αξιολογήσουμε καλύτερα τις κοινωνικές πολιτικές μας. Προς αυτήν την κατεύθυνση, πέρα από την ποσοτική μέτρηση των ποσοστών της φτώχειας, πρέπει να μετράμε και το βάθος του «χάσματος» της φτώχειας. Το μέτρο αυτό προσδιορίζει την απόσταση που χωρίζει το εισόδημα των φτωχών από το όριο της φτώχειας. Στην ουσία, μετρά το «πόσο φτωχοί είναι οι φτωχοί» και αποδίδει την ένταση του φαινομένου της φτώχειας (Ματσαγγάνης et al, 2017:16).

1.2 Προσεγγίσεις στην έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού

Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού σχετίζεται με την έννοια της φτώχειας αλλά αφορά και άλλα κοινωνικά μειονεκτήματα. Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι μια διαδικασία περιθωριοποίησης των ατόμων λόγω φτώχειας αλλά και λόγω παρατεταμένης ανεργίας, πολιτισμικής ετερότητας, φυλετικών διακρίσεων, έμφυλων διακρίσεων, αναπηρίας, εθισμού, χαμηλού μορφωτικού επιπέδου κ.λπ. Για τον αποκλεισμό δεν θα συναντήσουμε έναν ορισμό που να έχει ισχύ σε όλη την Ευρώπη. Η συζήτηση γύρω από το φαινόμενο αποκτά διαφορετικό περιεχόμενο και η έννοια παίρνει διαφορετικό νόημα σε κάθε χώρα. (Levitas, 2005:2)

Η Παπαδοπούλου, προσεγγίζει τον κοινωνικό αποκλεισμό σαν μια διαδικασία και όχι σαν μια κατάσταση, που σχετίζεται αποκλειστικά με τα δομικά χαρακτηριστικά μιας κοινωνίας. Αποσαφηνίζοντας την έννοια, περιγράφει τον κοινωνικό αποκλεισμό

ως «ακριβώς εκείνη τη διαδικασία που εμφανίζεται ως αποτέλεσμα συσσώρευσης πολλών κοινωνικών μειονεκτημάτων ή αρνητικών καταστάσεων (φτώχεια, ασθένεια, ρήξης κοινωνικού δεσμού κ.λπ.). Αυτή η συσσώρευση με τη σειρά της προκαλεί και προκαλείται από την αδυναμία άσκησης των κοινωνικών δικαιωμάτων που εκφράζουν και προστατεύουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια» (Παπαδοπούλου,2004:370-371).

Τις διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού η Παπαδοπούλου τις συνδέει με την χαλάρωση ή τη διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού. Διευκρινίζει, λοιπόν, ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός παίρνει πολλές διαφορετικές μορφές οι οποίες : «απειλούν κατά πρώτο λόγο τον κοινωνικό δεσμό, την κοινωνική συνοχή και διασπούν τον κοινωνικό ιστό.» ενώ παράλληλα διαπιστώνει ότι : «πολλές μορφές αποκλεισμού προκαλούνται από τη διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού» (Παπαδοπούλου,2004:377).

Με παρόμοιο σκεπτικό και η Κασιμάτη επισημαίνει ότι στις σημερινές κοινωνίες η κοινωνική συνοχή βρίσκεται σε κίνδυνο γιατί οι κοινωνικές και ηθικές αξίες αμφισβητούνται από τα άτομα που βρίσκονται αποκλεισμένα και δεν ενσωματώνονται στον κοινωνικό ιστό της χώρας (Κασιμάτη, 2004:21). Αναφέρει επίσης, ότι το ενδιαφέρον στρέφεται κυρίως στους μηχανισμούς με τους οποίους ο κοινωνικός αποκλεισμός δημιουργείται και αναπαράγεται μέσα στις κοινωνίες.

Οι Ρομπόλης και Δημουλάς επισημαίνουν ότι με τη μελέτη του κοινωνικού αποκλεισμού, το θεωρητικό ενδιαφέρον μετατοπίζεται σε σχέση με τη μελέτη της έννοιας της φτώχειας η οποία είναι αρκετά στατική. Έτσι, από την επικέντρωση στο εισόδημα και την κατανάλωση, ο ερευνητικός φακός τώρα στρέφεται προς μια ευρύτερη και πολυδιάστατη μειονεξία , από την ανάλυση μιας εικόνας στατικής προς μία δυναμική ανάλυση διαδικασιών. Παράλληλα, η μονάδα ανάλυσης παύει να είναι το άτομο ή το νοικοκυριό και γίνεται η τοπική κοινωνία που θεωρείται πως είναι ο χώρος όπου ο αποκλεισμός διαμορφώνεται και βιώνεται (Ρομπόλης-Δημουλάς, 2004:160-161)

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι κοινωνικός αποκλεισμός είναι ένα φαινόμενο πολυδιάστατο και σαν τέτοιο απαιτεί πολυδιάστατη και διεπιστημονική προσέγγιση. Αντίστοιχα, οι πολιτικές που θα επιστρατευτούν για την αντιμετώπισή του θα πρέπει να είναι πολυδιάστατες και να χρησιμοποιούν μέτρα όχι μόνο οικονομικά αλλά και κοινωνικά.

Κεφάλαιο 2: Το κράτος πρόνοιας στην Ελλάδα

2.1. Το κοινωνικό κράτος στη νότια Ευρώπη.

Σύμφωνα με τον Ferrera (1999:36-45), τα συστήματα κοινωνικής προστασίας που αναπτύσσονται στις χώρες του ευρωπαϊκού νότου¹, παρουσιάζουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά γνωρίσματα που μας επιτρέπουν να μιλάμε για ένα «μοντέλο» κοινωνικής πολιτικής στις χώρες αυτές. Σε αυτό, λοιπόν, το νότιο «μοντέλο» κοινωνικού κράτους ο Ferrera εντοπίζει επτά διακριτά γνωρίσματα.

Το πρώτο χαρακτηριστικό, είναι ο σημαντικός ρόλος που παίζουν στο μοντέλο αυτό οι εισοδηματικές παροχές. Πρόκειται για ένα μοντέλο ακραία «επιδοματικοκεντρικό». Κατά τον Ferrera (1999:38), στις χώρες αυτές «το σύστημα αναπλήρωσης εισοδήματος βασίζεται στην επαγγελματική θέση, ενώ είναι ιδιαίτερα έντονος ο βαθμός θεσμικού κατακερματισμού του». Παράλληλα, τα κράτη αυτά, είναι τα τελευταία κράτη μέλη της ΕΕ στην θέσπιση ενός εθνικού προγράμματος ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος.

Ένα δεύτερο γνώρισμα του νότιου καθεστώτος κράτους πρόνοιας, είναι η ανισορροπία που εμφανίζει σε σχέση με την κάλυψη των κοινωνικών κινδύνων. Έτσι, στα κράτη αυτά έχουμε υπερπροστασία απέναντι στον κίνδυνο του γήρατος, με υψηλές συνταξιοδοτικές δαπάνες, αλλά και υψηλότερες δαπάνες κοινωνικής προστασίας για τους ηλικιωμένους σε σχέση με τις δαπάνες για τους μη ηλικιωμένους. Αντίθετα, οι παροχές και οι υπηρεσίες προς την οικογένεια είναι πολύ περιορισμένες. Υπανάπτυξη εμφανίζεται άλλωστε και στη δημόσια στεγαστική πολιτική και στις στεγαστικές παροχές. Το στοιχείο αυτό, συντελεί σε κάποιο βαθμό, στη διαμόρφωση των υψηλών ποσοστών ιδιοκατοίκησης που παρουσιάζουν οι χώρες αυτές σε σχέση με τις χώρες της υπόλοιπης Ευρώπης.

Στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης εντοπίζεται το τρίτο κοινό γνώρισμα των χωρών αυτού του μοντέλου. Όσον αφορά λοιπόν τα συστήματα υγειονομικής

¹ Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Ελλάδα.

περίθαλψης, υιοθετούν μια αντίληψη καθολικότητας και θεσπίζουν Εθνικά Συστήματα Υγείας στη λογική του βρετανικού μοντέλου. Αυτό το ιδιαίτερο μείγμα κατακερματισμού στην αναπλήρωση εισοδήματος και καθολικότητας στην υγειονομική περίθαλψη, αποτελεί ένα καθοριστικό στοιχείο που διαχωρίζει τα κράτη αυτά από τα συστήματα της Ηπειρωτικής Ευρώπης.

Το τέταρτο χαρακτηριστικό, σχετίζεται με τη διαπλοκή δημόσιων και μη φορέων και θεσμών στην προνοιακή σφαίρα. Στις χώρες του νότου η θέσπιση του ΕΣΥ, δεν οδήγησε στον εκτοπισμό της ιδιωτικής παροχής και στην ενίσχυση της δημόσιας σφαίρας όπως στις χώρες της Ηπειρωτικής Ευρώπης, αλλά οδήγησε σε μια «ιδιόμορφη διαπλοκή του δημόσιου με το ιδιωτικό, με μεγάλο όφελος για το τελευταίο» (Ferrera, 1999:41).

Το πέμπτο γνώρισμα, αφορά τον έντονα πελατειακό χαρακτήρα του κοινωνικού κράτους. Η «θεσμική ευνοιοκρατία» κυριαρχεί, ενώ οι χρηματικές επιδοτήσεις διανέμονται βάση ορισμένων μηχανισμών «πατρωνίας». Εδώ ο Ferrera (1999:42), εντοπίζει στη λειτουργία του κοινωνικού κράτους στις χώρες της νότιας Ευρώπης ένα «διπλό έλλειμα κρατικότητας»: το κράτος εμφανίζει χαμηλό βαθμό διεϊσδυσης στην κοινωνική προστασία και παράλληλα οι κρατικοί θεσμοί είναι ευάλωτοι σε ευνοιοκρατικές και κομματικές πιέσεις.

Η χαμηλή αποδοτικότητα των κοινωνικών υπηρεσιών, αποτελεί ένα ακόμη γνώρισμα που διακρίνει το νότιο κράτος πρόνοιας. Η παραγωγικότητα των δημοσίων υπαλλήλων είναι πολύ χαμηλή και παράλληλα οι ωφελούμενοι των κοινωνικών υπηρεσιών στις χώρες του νότου είναι σε μεγάλο βαθμό δυσαρεστημένοι από την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Ένα τελευταίο πρόβλημα που οι χώρες του ευρωπαϊκού νότου μοιράζονται είναι αυτό της χρηματοδότησης του κοινωνικού κράτους. Στις χώρες αυτές, κυριαρχούν η εκτεταμένη παραοικονομία και η φοροδιαφυγή, που επηρεάζουν την χρηματοδότηση της κοινωνικής πολιτικής και οδηγούν σε μια ιδιαίτερα ανομοιόμορφη κατανομή βαρών ανάμεσα στις διάφορες επαγγελματικές ομάδες.

Στα πλαίσια αυτού του μοντέλου αναπτύσσεται το αναποτελεσματικό ελληνικό κοινωνικό κράτος, που συνδυάζει την απουσία κοινωνικής αλληλεγγύης, την πολυδιάσπαση των φορέων κοινωνικής ασφάλισης, μια επιδοματική πολιτική που

δημιουργεί αλληλοεπικαλύψεις ή κενά προστασίας, την απουσία κοινωνικού σχεδιασμού αλλά και την χαμηλή διοικητική ικανότητα των κοινωνικών υπηρεσιών.

2.2. Το κράτος πρόνοιας στην Ελλάδα: Ιστορική αναδρομή.

Στην Ελλάδα, όπως και στις υπόλοιπες χώρες του ευρωπαϊκού νότου, το κράτος πρόνοιας αναπτύχθηκε με σημαντική καθυστέρηση. Στα χρόνια που ακολούθησαν τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η Ευρώπη βιώνει την χρυσή περίοδο τη κοινωνικής προστασίας, όπου η κοινωνική ασφάλεια επεκτείνεται και οι θεσμοί κοινωνικής προστασίας παίζουν ολοένα και πιο κυρίαρχο ρόλο στα ευρωπαϊκά πολιτικά συστήματα (Υφαντόπουλος et al, 2009). Το ίδιο αυτό χρονικό διάστημα στην Ελλάδα, οι κοινωνικό- πολιτικές, οικονομικές αλλά και πολιτισμικές συνθήκες είναι τελείως διαφορετικές από αυτές των βιομηχανικά ανεπτυγμένων χωρών της βόρειας Ευρώπης. Το κράτος πρόνοιας λοιπόν εδώ, έχει έντονα υπολειμματικό χαρακτήρα και στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην οικογένεια και σε άτυπους φορείς φροντίδας. Την περίοδο αυτή διαμορφώνεται ένα κράτος πρόνοιας έντονα πελατειακό και δίνεται έμφαση στην επιβολή κοινωνικού ελέγχου και πειθάρχησης μέσω της κοινωνικής πολιτικής του κράτους (Στασινοπούλου Ο., 2006).

Την περίοδο μετά το 1970, στην Ευρώπη αρχίζει η αμφισβήτηση της αποτελεσματικότητας του κράτους πρόνοιας. Η συζήτηση για την «κρίση του κράτους πρόνοιας» ξεκινά με τους νέο-φιλελεύθερους να το κατηγορούν για τη δημιουργία παθητικών και εξαρτημένων πολιτών και τα κοινωνικά κινήματα να το καταγγέλλουν στην κριτική τους για την αναπαραγωγή των ανισοτήτων. Την εποχή αυτή στην Ελλάδα σημειώνεται μια στροφή προς το θεσμικό/αναδιανεμητικό μοντέλο με τη δημιουργία του Εθνικού Συστήματος Υγείας. Γενικά, πρόκειται για μια περίοδο όπου γίνεται μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού, η οποία όμως μένει ανολοκλήρωτη.

Από τη δεκαετία του '90 και μετά, τα συστήματα κοινωνικής προστασίας των ευρωπαϊκών χωρών μεταρρυθμίζονται. Νέα ευρύτερα κοινωνικά φαινόμενα, όπως η μετανάστευση, η μακροχρόνια ανεργία κ.α., αναζητούν πια λύσεις και έτσι η κοινωνική πολιτική αναζητά νέους τρόπους παρέμβασης που να ανταποκρίνονται στις νέες συνθήκες. Στην Ελλάδα πάντως, η λειτουργία του κράτους πρόνοιας παραμένει

οριακή και αποσπασματική, με περιορισμένη ενεργοποίηση του τρίτου τομέα και της κοινωνίας των πολιτών.

2.3. Το κράτος πρόνοιας στην Ελλάδα και η οικονομική κρίση

Διαχρονικά στην Ελλάδα το κράτος πρόνοιας χαρακτηρίζεται αναποτελεσματικό, ανεπαρκές και πελατειακό. Οι υπηρεσίες που παρέχονται στον πληθυσμό δεν είναι καθολικές, αντίθετα εμφανίζονται κατακερματισμένες και δεν καλύπτουν το σύνολο του πληθυσμού. Η παρατεταμένη οικονομική κρίση, έχει σε μεγάλο βαθμό εντείνει την αναποτελεσματικότητα του κράτους πρόνοιας και έχει αναδείξει τις αστοχίες του. Κατά τον Βενιέρη (2011:104) η «νέα περιοριστική κοινωνική πολιτική για την περίοδο 2011-15, ουσιαστικά αποδομεί το ελληνικό κοινωνικό κράτος»

Στα χρόνια της κρίσης, η απουσία ενός προγράμματος ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος δημιούργησε κενά προστασίας που αφορούσαν πολύ μεγάλες ομάδες του πληθυσμού. Στις ομάδες αυτές ανήκαν για παράδειγμα οι άνεργοι που είχαν εξαντλήσει το διάστημα της επιδότησης ανεργίας, οι περιστασιακά ή οι ανασφάλιστοι εργαζόμενοι, οι χαμηλοσυνταξιούχοι και πολλοί ακόμα (Ματσαγγάνης & Λεβέντη, 2012). Επιπρόσθετα, από την παρατεταμένη οικονομική κρίση επλήγησαν τα οικογενειακά εισοδήματα και ακολούθως ο ρόλος της οικογένειας ως βασικού πάροχου κοινωνικής προστασίας αποδυναμώθηκε. Το ανεπαρκές σύστημα κοινωνικής προστασίας αδυνατούσε να καλύψει τις ανάγκες που στις συνθήκες της παρατεταμένης κρίσης συνεχώς αυξάνονταν. Χωρίς την ύπαρξη ενός ύστατου δικτύου ασφαλείας, ολόένα και περισσότεροι πολίτες κινδύνευαν να βρεθούν αντιμέτωποι με την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Σαν αποτέλεσμα όλων των προαναφερθέντων, δημιουργήθηκε ένα «νέο κοινωνικό ζήτημα», που περιγράφει τη μεγάλη αύξηση του αριθμού εκείνων που δεν λαμβάνουν καμία εισοδηματική στήριξη από το σύστημα κοινωνικής προστασίας και αναγκάζονται να ζουν σε συνθήκες απαράδεκτης στέρησης. Για τους ανθρώπους αυτούς το πιο σημαντικό ζήτημα δεν είναι η επιβίωση αλλά η επίτευξη της κοινωνικής επιβίωσης και η διατήρηση της ιδιότητας του πλήρους μέλους της κοινωνίας. Το φαινόμενο αυτό είναι εξαιρετικά κρίσιμο γιατί υπονομεύει την

κοινωνική συνοχή και την πολιτική σταθερότητα αλλά και την βιωσιμότητα της ανάκαμψης (Ματσαγγάνης et al, 2016:71).

Για την αντιμετώπιση του φαινομένου οι παραδοσιακές προνοιακές υπηρεσίες και πολιτικές απασχόλησης δεν μπορούν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά. Είναι απαραίτητο να πραγματοποιηθούν γενναίες και ριζικές αλλαγές στο σύστημα κοινωνικής προστασίας, που να περιλαμβάνουν την πύκνωση της εισοδηματικής στήριξης και την αναβάθμιση των κοινωνικών υπηρεσιών (Ματσαγγάνης et al, 2016:86). Παράλληλα, μεγάλη συνεισφορά προς αυτήν την κατεύθυνση θα μπορούσε να έχει η ενίσχυση του ρόλου των αυτό-διοικητικών υπηρεσιών στην παροχή κοινωνικής πολιτικής (Κοντιάδης, 2006: 49).

2.4. Οι κοινωνικές υπηρεσίες των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Η θέση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής είναι ιδιαίτερα προνομιακή. Οι αποκεντρωμένες κοινωνικές υπηρεσίες έχουν το πλεονέκτημα ότι μπορούν να εξετάσουν τις περιπτώσεις των ωφελούμενων πιο εξατομικευμένα, ακόμη και πιο ανθρώπινα. Η εγγύτητα διευκολύνει την αποτίμηση και την κάλυψη των κοινωνικών αναγκών αλλά και την πρόληψη φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού.

Επιπρόσθετα, οι τοπικές κοινωνίες αποτελούν το πεδίο όπου μορφοποιείται ο κοινωνικός αποκλεισμός. Η αντιμετώπιση του πολυδιάστατου αυτού φαινομένου, απαιτεί μια σύνθετη προσέγγιση που να συνδυάζει την συντονισμένη παροχή υπηρεσιών από ένα δίκτυο διαφορετικών δομών με την εξατομικευμένη προσέγγιση του ωφελούμενου σε τοπικό επίπεδο. (Κοντιάδης Ξ.- Απίστουλας Δ., 2006:64,66).

Ένα πρώτο στοιχείο που καθιστά τις αυτό-διοικητικές κοινωνικές υπηρεσίες αποτελεσματικότερες στην αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού είναι η προσβασιμότητά τους. Μέσω αυτής διευκολύνεται η εξατομικευμένη προσέγγιση των ωφελούμενων. Έτσι, αμβλύνονται τα προβλήματα που προκύπτουν από την έλλειψη γνώσης και δυνατότητας χρήσης κοινωνικών αγαθών από τα άτομα που βιώνουν κοινωνικό αποκλεισμό (Κοντιάδης, 2006: 49).

Στις κοινωνικές υπηρεσίες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης μπορούν να συντονιστούν καλύτερα πολλές διαφορετικές δράσεις, ώστε οι ανάγκες των κατοίκων να καλυφθούν πιο αποτελεσματικά. Παράλληλα, μπορούν να αναδειχθούν και να αντιμετωπιστούν προβλήματα που σχετίζονται με θέματα και ιδιαιτερότητες τοπικού ενδιαφέροντος. Δίνεται επίσης η δυνατότητα, με τη συντονισμένη δράση των τοπικών κοινωνικών υπηρεσιών, να αποφευχθεί ο κατακερματισμός των υπηρεσιών, γεγονός που μειώνει την τλαιπωρία των χρηστών και αυξάνει την αποδοτικότητα των δράσεων.

Η ενότητα της κρατικής εξουσίας δεν αναιρείται από τη διάσπαση της διοικητικής οργάνωσης σε διαφορετικές αποκεντρωμένες μονάδες εφόσον η κεντρική διοίκηση διατηρεί ένα συντονιστικό- επιτελικό ρόλο. Μέσω της διάσπασης αυτής ενεργοποιείται η αρχή της εγγύτητας στις δημόσιες πολιτικές που εφαρμόζονται (Κοντιάδης Ξ.- Απίστουλας Δ., 2006:64,66).

Μέσω μιας διοικητικής αναδιάρθρωσης που προωθεί την αποκέντρωση και ενισχύει τις αρμοδιότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης στον τομέα της άσκησης κοινωνικής πολιτικής ουσιαστικά συντελείται και ένα άνοιγμα των διοικητικών δομών προς την κοινωνία. Η διοίκηση μεταβάλλεται από απρόσιτη και απρόσωπη σε ένα σύστημα που ευνοεί τη δυνατότητα συμμετοχής των πολιτών στη λήψη των αποφάσεων. Η αμεσότερη και ευκολότερη πρόσβαση στις υπηρεσίες διευκολύνει τους πολίτες, και ειδικότερα εκείνους που ανήκουν στις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, να ασκήσουν το δικαίωμά τους για χρήση των υπηρεσιών.

Θα πρέπει παράλληλα να τονίσουμε ότι ο χώρος της τοπικής αυτοδιοίκησης προσφέρεται για την ανάπτυξη διαφόρων μορφών συνεργασίας και διαβούλευσης με τους πολίτες και τους φορείς της κοινωνίας των πολιτών. Η δικτύωση μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών φορέων αλλά και φορέων του τρίτου τομέα μπορεί να συντονιστεί και να παρακολουθηθεί με αποτελεσματικό τρόπο από τις αποκεντρωμένες κοινωνικές υπηρεσίες, ώστε να προσαρμόζεται και να ικανοποιεί τις διαρκώς μεταβαλλόμενες ανάγκες των πολιτών.

Κεφάλαιο 3: Τα προγράμματα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος

3.1. Γενικά χαρακτηριστικά των προγραμμάτων ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος

Τα προγράμματα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος εφαρμόζονται σε όλα τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης εδώ και πολλά χρόνια. Στις χώρες του ευρωπαϊκού νότου η θέσπιση παρόμοιων προγραμμάτων καθυστέρησε σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη, με την Ελλάδα να εφαρμόζει τελευταία ένα αντίστοιχο πρόγραμμα. Η Garcia, συνδέει την καθυστέρηση αυτή με την υπανάπτυκτη συνείδηση της κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη στις χώρες αυτές (Garcia, 1999;158-159). Η ένταξη στα προγράμματα αυτά γίνεται με εισοδηματικά κριτήρια και έχουν καθολική εφαρμογή στο σύνολο του πληθυσμού. Συνήθως συνδυάζουν την οικονομική ενίσχυση των δικαιούχων με εξατομικευμένες δράσεις κοινωνικής και εργασιακής επανένταξής τους.

Στο τρίτο κεφάλαιο του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων που αφορά την κοινωνική προστασία και ένταξη, περιγράφεται το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα ως εξής: «Κάθε άτομο που δεν διαθέτει επαρκείς πόρους, έχει δικαίωμα σε παροχές ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος που διασφαλίζουν αξιοπρεπή διαβίωση σε όλα τα στάδια της ζωής και ικανοποιητική πρόσβαση στα αναγκαία αγαθά και υπηρεσίες. Για όσους μπορούν να εργαστούν, οι παροχές ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος θα πρέπει να συνδυάζονται με κίνητρα για (επ)ένταξη στην αγορά εργασίας.»

Τα όρια εισόδου στο πρόγραμμα αλλά και το ύψος του εγγυημένου εισοδήματος, ποικίλει από χώρα σε χώρα, αλλά όλα τα προγράμματα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος κάποια κοινά χαρακτηριστικά:

- είναι καθολικά στην εφαρμογή και επιλεκτικά ως προς το εισόδημα των δικαιούχων, έχουν δηλαδή εισοδηματικά κριτήρια
- για την ένταξη στο πρόγραμμα απαιτείται υποβολή αίτησης από τους ενδιαφερόμενους

- είναι προγράμματα κοινωνικής αρωγής, όχι ανταποδοτικά, χρηματοδοτούμενα από τον κρατικό προϋπολογισμό
- ανήκουν σε ένα ευρύτερο πλέγμα παροχών μαζί με άλλα επιδόματα, κοινωνικές υπηρεσίες ή παροχές σε είδος. Ουσιαστικά συμπληρώνουν τα άλλα επιδόματα μέχρι να φτάσουν στο ύψος του ελάχιστου εισοδήματος και αποτελούν προϋπόθεση για ένταξη σε άλλες παροχές ή προγράμματα
- αποτελούν ύστατο δίκτυ ασφαλείας και εξασφαλίζουν ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης, συμπληρώνοντας τη διαφορά μεταξύ του ορισμένου ως ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα και των πόρων του νοικοκυριού
- δεν έχουν ημερομηνία λήξης, αν και αρκετά συχνά προβλέπεται διαδικασία επανεκτίμηση της κατάστασης των ωφελούμενων μετά από ένα διάστημα επιδότησης
- συνεπάγονται υποχρεώσεις για τους δικαιούχους που σχετίζονται με την εργασιακή τους ένταξη, την επιστροφή τους στο εκπαιδευτικό σύστημα τη διαθεσιμότητά τους για εργασία κλπ.
- στα μισά κράτη μέλη συνδέονται με ειδικά μέτρα κοινωνικής επανένταξης που έχουν να κάνουν με την απασχόληση, την κατάρτιση, την εθελοντική ή την κοινωφελή εργασία, την εκπαίδευση κ.α.

(Ματσαγγάνης, 2004:111-114)

3.2. Θετικά σημεία και αδυναμίες των προγραμμάτων ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος.

Τα προγράμματα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος φαίνεται ότι διαδραματίζουν θετικό ρόλο όχι μόνο στην πάταξη της απόλυτης φτώχειας αλλά και στην αναβάθμιση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας των χωρών όπου εφαρμόζονται. Για να διευκολυνθεί η λειτουργία των προγραμμάτων αναπτύσσονται δίκτυα συνεργασίας ανάμεσα σε υπηρεσίες και δομές τόσο του δημοσίου όσο και του ιδιωτικού ή του τρίτου τομέα της οικονομίας. Στόχος των συνεργασιών αυτών είναι η παροχή ολοκληρωμένης αντιμετώπισης στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ωφελούμενοι. Μέσα από παράλληλες δράσεις και παροχές διαφόρων τύπων, καταπολεμούν τον κοινωνικό αποκλεισμό και παράλληλα προάγουν την κοινωνική

ενσωμάτωση. Ο σχεδιασμός των προγραμμάτων ευνοεί τον συνδυασμό κοινωνικών πολιτικών με πολιτικές απασχόλησης, επαγγελματικής κατάρτισης, στέγασης, υγείας κ.α. Παράλληλα, η λειτουργία των προγραμμάτων με διάφανο και ομοιογενή τρόπο, διασφαλίζει ότι οι ωφελούμενοι θα απολαμβάνουν τις ίδιες παροχές ανεξάρτητα από το πόσο ανεπτυγμένη διοικητικά είναι η περιοχή που κατοικούν. Η ύπαρξη ενιαίων κανόνων και κοινών εισοδηματικών κριτηρίων μειώνει και τις πιθανότητες εξαπάτησης ή πελατειακής αντιμετώπισης των ωφελούμενων, ενώ ταυτόχρονα διευκολύνει την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων και της αποδοτικότητας των προγραμμάτων (Crepaldi et al, 2007: iii και Planiteros 2017:5)

Στην έκθεση τους στην ευρωπαϊκή επιτροπή για τα προγράμματα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, οι Crepaldi et al (2017:10) παρατηρούν ότι τα προγράμματα εφαρμόζονται με διαφορετικό τρόπο και διαδραματίζουν διαφορετικό ρόλο στα πλαίσια της κοινωνικής πολιτικής του κάθε κράτους-μέλους. Παρουσιάζουν, ωστόσο κάποιες κοινές αδυναμίες, οι οποίες επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων. Οι πιο σημαντικές αδυναμίες σχετίζονται με: το ύψος της επιδότησης, τα ποσοστά μη ανάληψης και την κάλυψη του πληθυσμού.

Όσον αφορά το ύψος της επιδότησης, φαίνεται να είναι εξαιρετικά χαμηλό σε όλες τις χώρες που εφαρμόζουν πρόγραμμα ελάχιστου εισοδήματος στην Ευρώπη και σπάνια ξεπερνά το όριο της σχετικής φτώχειας². Ο σχεδιασμός αυτός των προγραμμάτων οφείλεται, σε κάποιο βαθμό, στην προσπάθεια συνδυασμού της αξιοπρεπούς διαβίωσης με την ενεργοποίηση των ωφελούμενων για την εξεύρεση εργασίας. Επιδιώκεται δηλαδή, η εισοδηματική επιδότηση να μην αποτελεί αντικίνητρο για την ένταξη στην αγορά εργασίας. Με τον τρόπο αυτόν όμως, η συνεισφορά των προγραμμάτων στην καταπολέμηση της φτώχειας περιορίζεται. Στην έκθεση τους για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2009, Frazer και Marlier αναφέρουν ότι στις περισσότερες χώρες όπου εφαρμόζονται προγράμματα ελάχιστου εισοδήματος, αυτά δεν επαρκούν για να εξασφαλίσουν στους πολίτες μια αξιοπρεπή διαβίωση. Παραδέχονται πάντως ότι τα προγράμματα παίζουν σημαντικό ρόλο στη μείωση του χάσματος της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού(Frazer et Marlier, 2009:10).

² Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Κοινωνικής Πολιτικής (ESPN), το ποσό της επιδότησης είναι επαρκές σε 5 μόνο χώρες (Ελβετία, Κύπρος, Ισλανδία, Λιχτενστάιν, Ολλανδία)(Frazer et Marlier1, 2016:22)

Το δεύτερο σημαντικό πρόβλημα που εντοπίζεται στα προγράμματα ελάχιστου εισοδήματος, αφορά την κάλυψη του πληθυσμού. Το ενδιαφέρον εδώ εστιάζεται στο κατά πόσο οι όροι ένταξης στο πρόγραμμα αποκλείουν κάποιες κατηγορίες πληθυσμού και στο αν τελικά ωφελούνται αυτοί που έχουν πραγματικά ανάγκη. Οι όροι επιλεξιμότητας μπορεί να διαφέρουν από χώρα σε χώρα, αλλά σε όλες τις χώρες φαίνεται να μένουν εκτός κάποιες ομάδες πληθυσμού. Σύμφωνα με τους Frazer και Marlier (2015:26) από τα προγράμματα συνήθως δεν καλύπτονται ομάδες πληθυσμού όπως οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο, οι παράνομοι μετανάστες, οι άστεγοι, οι νέοι και οι φοιτητές, οι εργαζόμενοι φτωχοί, οι μη εγγεγραμμένοι άνεργοι, οι ιδιοκτήτες ακινήτων και οι Ρομά που ζουν σε καταυλισμούς.

Σημαντικά προβλήματα στην εφαρμογή των προγραμμάτων προκαλούνται και από τη μη-ανάληψη από τους δικαιούχους. Για τους Crepaldi et al (2017:37) αυτό συντελεί στην αύξηση των ανισοτήτων ανάμεσα σε αυτούς που δικαιούνται το επίδομα και το λαμβάνουν και σε αυτούς που ενώ το δικαιούνται δεν το εισπράττουν. Για τους Frazer και Marlier (2015:27), στην μη-ανάληψη οδηγούν λόγοι προσωπικοί, όπως είναι η άγνοια, η ντροπή, ο φόβος στιγματισμού ή οι ψυχικές ασθένειες αλλά και λόγοι δομικοί. Σε αυτούς συγκαταλέγουν την έλλειψη ενημέρωσης σχετικά με τους όρους του προγράμματος, την αυξημένη γραφειοκρατία και το μικρό όφελος σε σχέση με το κόστος ή την πολυπλοκότητα της ένταξης στο πρόγραμμα. Στα παραπάνω προστίθενται και ορισμένα εμπόδια που σχετίζονται με τον τρόπο εφαρμογής του μέτρου όπως είναι και η έλλειψη προβολής και υποστήριξης από τις κοινωνικές υπηρεσίες.

Στην έκθεση τους το 2007, οι Crepaldi et al υποστηρίζουν ότι οι αδυναμίες που παρουσιάζουν τα προγράμματα εγγυημένου εισοδήματος απορρέουν από τον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιείται η εφαρμογή τους σε κάθε χώρα. Υπό αυτό το πρίσμα, ένα επιπλέον σημείο που επισημαίνεται στην έκθεση ως σημαντικό για την επιτυχημένη εφαρμογή των προγραμμάτων εγγυημένου εισοδήματος, είναι το επίπεδο συνεργασίας ανάμεσα σε διαφορετικά επίπεδα της διοίκησης, αλλά και ανάμεσα στους κοινωνικούς εταίρους. Έτσι, υποστηρίζουν ότι για να πραγματοποιηθούν οι εξαγγελίες των προγραμμάτων, είναι απαραίτητο να συνεργαστούν η κεντρική κυβέρνηση, η αυτοδιοίκηση, οι περιφέρειες αλλά και η αγορά εργασίας, οι τοπικές αγορές κλπ.

Αδυναμία των προγραμμάτων άλλωστε, αποτελεί και το αυξημένο κόστος τους, το οποίο επιβαρύνει τον γενικό κρατικό προϋπολογισμό. Επίσης, προβληματισμό

προκαλεί το γεγονός ότι συχνά εμφανίζονται φαινόμενα απάτης που οδηγούν στην επιδότηση ατόμων που δεν είναι πραγματικά δικαιούχοι. Αυτές οι περιπτώσεις κατάχρησης των κοινωνικών παροχών σε συνδυασμό με τις περιπτώσεις μη-ανάληψης των παροχών από τους πραγματικούς δικαιούχους υποδαυλίζουν τη νομιμοποίηση του κράτους πρόνοιας στη συνείδηση των πολιτών (Roosma et al, 2013:21).

Επιπλέον, όπως παρατηρούν οι Frazer και Marlier (2009:30), στις περισσότερες χώρες που εφαρμόζουν προγράμματα ελάχιστου εισοδήματος, δεν έχει δοθεί η απαραίτητη έμφαση στην ανάπτυξη εξατομικευμένης προσέγγισης των ωφελούμενων. Μια τέτοια προσέγγιση θα έδινε μεγάλη ώθηση στην εργασιακή επανένταξη και θα συντελούσε στην επίτευξη της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Για να μπορέσουν, όμως να πραγματοποιηθούν παρόμοιες δράσεις απαιτούνται πρόσθετοι πόροι, καταρτισμένο και εξειδικευμένο προσωπικό στις κοινωνικές υπηρεσίες συνεργασία και συντονισμών διαφόρων υπηρεσιών και προαγωγή της διαλειτουργικότητας μεταξύ τους.

Η αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων αδυνατίζει και εξαιτίας της αλληλεπίδρασης της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης. Οι πολιτικές ενεργοποίησης των δικαιούχων μπορούν να είναι αποτελεσματικές όταν αναπτύσσονται σε ένα περιβάλλον που προσφέρει πραγματικές επαγγελματικές ευκαιρίες. Η έλλειψη πραγματικών επαγγελματικών προοπτικών εμπλέκει τους ωφελούμενους σε δράσεις με πολύ περιορισμένα αποτελέσματα.

Τέλος, πολύ σημαντική αδυναμία των προγραμμάτων αποτελεί η λεγόμενη «παγίδα της φτώχειας». Με τον όρο αυτόν περιγράφονται φαινόμενα εξάρτησης από τα επιδόματα που οδηγούν στη δημιουργία ενός φαύλου κύκλου που ανακυκλώνει τον αποκλεισμό και απομακρύνει τους ωφελούμενους από τη συμμετοχή στην οικονομική και την κοινωνική ζωή. Μέσα από την διαδικασία αυτή, ουσιαστικά ακυρώνεται ο στόχος των προγραμμάτων που είναι ο περιορισμός των φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού και η προαγωγή της κοινωνικής ενσωμάτωσης (Κοντιάδης, 2006:49). Σύμφωνα με τους όρους λειτουργίας των προγραμμάτων, όσο το εισόδημα από εργασία αυξάνεται το ποσό της επιδότησης μειώνεται. Έτσι, υπάρχει η πιθανότητα κάποιος να προτιμήσει να μην εργάζεται και να εισπράττει ολόκληρο το επίδομα από το να εργάζεται και να συμπληρώνει το εισόδημά του με το επίδομα, φτάνοντας

τελικά το ίδιο ποσό. Με αυτόν τον τρόπο, έχουμε μια κατάσταση όπου τα άτομα αν και προστατεύονται από την απόλυτη φτώχεια και την εξαθλίωση παράλληλα περιορίζονται στο να διαβιούν στα όρια της φτώχειας. Η ένταση των αντικινήτρων για εργασία εξαρτάται από τον λόγο της μείωσης της παροχής καθώς οι απολαβές από την εργασία αυξάνονται (Ματσαγγάνης 1999 :67). Αντικίνητρα για εργασία αποτελούν επίσης η υψηλή φορολογία και οι εισφορές που συνοδεύουν τα εισοδήματα από εργασία, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις των ελεύθερων επαγγελματιών, όπως επίσης και οι κακοπληρωμένες θέσεις εργασίας, ή η άμεση διακοπή του επιδόματος όπου αυτό προβλέπεται χωρίς ένα διάστημα σταδιακής προσαρμογής (Σαρόγλου, 2018:32). Άλλωστε ένας ωφελούμενος μπορεί να προτιμήσει να μην εργάζεται και να εισπράττει το επίδομα όχι απλά λόγω οκνηρίας αλλά και εξαιτίας προβλημάτων υγείας ή επειδή είναι υπεύθυνος για την παροχή φροντίδας σε εξαρτημένα μέλη του νοικοκυριού, όπως συμβαίνει για παράδειγμα στις μονογονεϊκές οικογένειες με παιδιά προσχολικής ηλικίας.

Κεφάλαιο 4: Η εφαρμογή προγραμμάτων ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος στην Ελλάδα

4.1. Η ανάγκη υιοθέτησης προγράμματος Ελάχιστου Εισοδήματος στην Ελλάδα

Μέχρι πρόσφατα η απουσία ενός γενικού συστήματος ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος στην Ελλάδα, δεν επέτρεπε στο σύστημα κοινωνικής προστασίας να λειτουργήσει ως έσχατο δίκτυο ασφάλειας και κοινωνικής αλληλεγγύης. Μεγάλες ομάδες πληθυσμού που βρίσκονταν σε οικονομική αδυναμία απειλούνταν από την εμφάνιση νέων κοινωνικών κινδύνων. Παράλληλα, χωρίς την ύπαρξη ενός γενικού προγράμματος ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος και με την υποκατάστασή του από διάσπαρτα, ανισοβαρή και ανεπαρκή προγράμματα, οι διαθέσιμοι πόροι δεν αξιοποιούνταν με τρόπο αποδοτικό και αποτελεσματικό (Κοντιάδης Ξ.- Απίστουλας Δ., 2006).

Η έλλειψη ενός Γενικού Συστήματος Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, χαρακτηρίστηκε από το ΥΠΕΚΑΠ³ το 2014 ως : «η πλέον σημαντική στρέβλωση» του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην Ελλάδα. Σύμφωνα με το σκεπτικό των συντακτών του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου για την Κοινωνική Ένταξη, ένα παρόμοιο πρόγραμμα θα ήταν σημαντικό για την στήριξη των ευπαθών ομάδων πληθυσμού, συνδυάζοντας χρηματικές παροχές, προώθηση στην αγορά εργασίας και υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας και ενεργοποίησης.

Στο ίδιο μήκος κύματος ο Ματσαγγάνης, από πολύ νωρίς υποστήριζε την αναγκαιότητα εφαρμογής ενός προγράμματος ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος στην Ελλάδα. Πριν ξεκινήσει η πρώτη πιλοτική εφαρμογή το 2015, τόνιζε ότι για την

³ Υπουργείο Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2014, *Εθνικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη*, Αθήνα:8

επιτυχία του προγράμματος ήταν απαραίτητη προϋπόθεση «η καλή διοικητική προετοιμασία σε κεντρικό και τοπικό επίπεδο» (Ματσαγγάνης, 2013:24).

Το 2013, σύμφωνα με την εκτίμηση του Ματσαγγάνη, η κατάσταση της διοίκησης στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής παρουσίαζε πολλά προβλήματα. Η χορήγηση των κοινωνικών παροχών γινόταν από πολλούς διαφορετικούς φορείς, οι οποίοι δεν διέθεταν απαραίτητα και την κατάλληλη τεχνογνωσία. Παράλληλα, η ύπαρξη πολλών διαφορετικών φορέων με παρόμοιες αρμοδιότητες οδηγούσε σε αλληλοεπικαλύψεις, συναρμοδιότητες και αστοχίες. Ο συντονισμός των φορέων ήταν ανύπαρκτος, οι προσεγγίσεις τους ανομοιογενείς με αποτέλεσμα η χορήγηση κοινωνικών παροχών να εμφανίζεται αναποτελεσματική και το σύστημα κοινωνικής προστασίας κατακερματισμένο. Επιπρόσθετα, η διοικητική ικανότητα επιδειωνόταν από την ποιοτική και ποσοτική ανεπάρκεια του προσωπικού, που τον καιρό της κρίσης εντάθηκε με το πάγωμα των προσλήψεων και τις περικοπές των αποδοχών. (Ματσαγγάνης, 2013:24). Είναι λοιπόν σαφές, ότι η θεσμοθέτηση του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος στην Ελλάδα θα έπρεπε να αποτελέσει τη βάση για τη συνολική αναδιάρθρωση του συστήματος κοινωνικής προστασίας προς μια αποτελεσματικότερη και αποδοτικότερη λειτουργία (Χλέτσος, 2013:54).

4.2. Το πιλοτικό πρόγραμμα του Ελάχιστου Κοινωνικού Εισοδήματος

Πριν την πιλοτική εφαρμογή του μέτρου του Ελάχιστου Κοινωνικού Εισοδήματος, το Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού διοργάνωσε ένα workshop, με τη συμμετοχή εμπειρογνομόνων σε θέματα κοινωνικής πολιτικής, κοινωνικών εταίρων, εκπροσώπων ΜΚΟ και εκπροσώπων φορέων που εμπλέκονταν στην υλοποίηση του προγράμματος. Στα πλαίσια αυτής της συζήτησης, επισημάνθηκε από τους συνομιλητές η ανεπάρκεια της διοίκησης για την σωστή εφαρμογή του μέτρου. Οι κοινωνικές υπηρεσίες των δήμων θεωρήθηκαν οι πλέον αρμόδιες για την εφαρμογή του προγράμματος. Όμως, εξαιτίας των μεγάλων προβλημάτων που παρουσίαζε η λειτουργία των δήμων, με κυριότερο αυτό της ποιοτικής και ποσοτικής υποστελέχωσης, προτάθηκε ο σχεδιασμός, η διαχείριση και η διοίκηση του προγράμματος να γίνεται από την κεντρική διοίκηση (Καμινιώτη, 2013:101).

Στα πλαίσια του ίδιου workshop, επισημάνθηκε από την εκπρόσωπο⁴ της ΜΚΟ Homestart, ότι η εισαγωγή του προγράμματος, είχε να αντιμετωπίσει ένα κατακερματισμένο σύστημα κοινωνικής προστασίας όπου στις παροχές της πρόνοιας και της ανεργίας εμπλέκονταν πολλοί φορείς, με διαφορετικούς όρους και τρόπους χορήγησης. Επίσης, τονίστηκε ότι οι κοινωνικές υπηρεσίες, που στο σύνολο τους ήταν υποστελεχωμένες, περιορίζονταν σε έναν ρόλο διεκπεραιωτικό και ελεγκτικό, αδυνατώντας να υποστηρίξουν αποτελεσματικά τους ωφελούμενους και να τους κατευθύνουν σε δράσεις εργασιακής και κοινωνικής ένταξης. Τέλος, επεσήμανε την ανεπάρκεια του συστήματος κοινωνικής φροντίδας για τα παιδιά και τους ηλικιωμένους, γεγονός που αποτελεί ένα επιπλέον εμπόδιο για την ένταξη των φροντιστών στην αγορά εργασίας.

Τελικά, το πρόγραμμα του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, νομοθετήθηκε στην Ελλάδα με τον Ν.4093/2012 και οι λεπτομέρειες της πιλοτικής του εφαρμογής προσδιορίστηκαν μετά από δύο χρόνια, από την Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ) 39892/γδ1.2/7-11-2014. Σύμφωνα με την ΚΥΑ το πρόγραμμα ονομάστηκε «Εγγυημένο Κοινωνικό Εισόδημα», είχε διάρκεια 6 μήνες και εφαρμόστηκε σε 13 δήμους, έναν σε κάθε διοικητική περιφέρεια της χώρας. Το πρόγραμμα βασιζόταν σε 3 πυλώνες, με δράσεις που στόχευαν : i) στην εισοδηματική ενίσχυση των ωφελούμενων, ii) στην πρόσβαση των ωφελούμενων σε κοινωνικές υπηρεσίες και αγαθά , όπως το κοινωνικό παντοπωλείο, το κοινωνικό οικιακό τιμολόγιο κ.α. και iii) στην εργασιακή ένταξη ή επανένταξη των ωφελούμενων. Για την χρηματοδότηση του έργου διασφαλίστηκαν 20εκ. ευρώ από τον κρατικό προϋπολογισμό από τα οποία περίπου 10% διατέθηκαν στην Παγκόσμια Τράπεζα για την αξιολόγησή του(Δημουλάς, 2017:15).

Η πρώτη αυτή πιλοτική εφαρμογή του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος αξιολογήθηκε από το Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού (ΕΙΕΑΔ) και από την Παγκόσμια Τράπεζα. Από την αξιολόγηση του προγράμματος προέκυψαν αρκετές αδυναμίες, οι οποίες θα έπρεπε να τροποποιηθούν πριν τη γενικευμένη εφαρμογή του. Η αξιολόγηση από το ΕΙΕΑΔ εστίασε στην ανάγκη τροποποίησης των όρων εφαρμογής του προγράμματος ενώ η αξιολόγηση της Παγκόσμιας Τράπεζας, εστίασε στην ανάγκη αντιμετώπισης της απάτης από μέρους

⁴Χατζηβαρνάβα Εύη, στο Καμινιώτη επιμ.,2013:118

των δικαιούχων, στον βαθμό κάλυψης των δικαιούχων από το πρόγραμμα και στην εύρεση πόρων για την χρηματοδότηση του (Δημουλάς, 2017:15).

4.3. Η αξιολόγηση του πιλοτικού προγράμματος Ελάχιστου Κοινωνικού Εισοδήματος

Η διαδικασία αξιολόγησης δεν είχε συμπεριληφθεί εξαρχής στον σχεδιασμό της πιλοτικής εφαρμογής. Η αδυναμία αυτή του σχεδιασμού προκάλεσε αρκετά λάθη, στη συλλογή, την κωδικοποίηση και την επεξεργασία των δεδομένων. (Καμινιώτη, 2015:2-8). Μέσα από την αξιολόγηση του προγράμματος αναδείχθηκαν σε μεγάλο βαθμό οι ανεπάρκειες του ελληνικού κρατικού μηχανισμού. Παρά τις όποιες αδυναμίες, η αξιολόγηση αποδείχθηκε πολύ χρήσιμη για τον καθορισμό του προφίλ των ωφελομένων αλλά και για την επισήμανση των τομέων όπου θα έπρεπε να γίνουν βελτιώσεις στις επόμενες φάσεις της εφαρμογής.

Στην αξιολόγηση του πιλοτικού Ελάχιστου Κοινωνικού Εισοδήματος από το ΕΙΕΑΔ, διαφαίνονται καθαρά αρκετά προβλήματα της διοικητικής ικανότητας και της επάρκειας των δήμων για την εφαρμογή τέτοιων προγραμμάτων. Δεδομένου ότι ένα από τα κριτήρια για την επιλογή των 13 δήμων όπου εφαρμόστηκε πιλοτικά το πρόγραμμα, ήταν οι καλές διοικητικές τους ικανότητες ήταν φανερό ότι η γενίκευση του προγράμματος και η πανελλαδική του εφαρμογή απαιτούσε τη λήψη μέτρων για την ενίσχυση της αποτελεσματικής και αποδοτικής λειτουργίας των κοινωνικών υπηρεσιών των δήμων. Οι κυριότερες ελλείψεις των δήμων αφορούσαν το ανθρώπινο δυναμικό που υστερούσε ποιοτικά και αριθμητικά και οι υλικοτεχνικές υποδομές (Χαρίσης, 2015:11).

Συγκεκριμένα, από την αξιολόγηση προέκυψε ότι το πρόγραμμα υλοποιήθηκε με σχετική επιτυχία, αλλά το προσωπικό των δήμων πιέστηκε πολύ, καθώς η ζήτηση ήταν πολύ μεγάλη και το προσωπικό ανεπαρκές και ανεκπαιδευτο. Το καινούργιο πρόγραμμα επιβάρυνε τις κοινωνικές υπηρεσίες των δήμων εις βάρος των υπολοίπων αρμοδιοτήτων τους και σε πολλές περιπτώσεις οδήγησε τους υπαλλήλους να εργάζονται υπερωριακά για να ανταπεξέλθουν στις αυξημένες υποχρεώσεις τους (Χαρίσης, 2015:13)

Η έλλειψη μιας τυποποιημένης διαδικασίας ενημέρωσης και διαφήμισης του προγράμματος στους διαφορετικούς δήμους άφησε πολύ χώρο για αυτοσχεδιασμό στον κάθε δήμο σε αυτόν τον τομέα (Lalioṡi,2017:130). Έτσι τα επίπεδα ενημέρωσης διέφεραν σε κάθε δήμο.

Για τις παράλληλες δράσεις κοινωνικής ενσωμάτωσης που προβλέπονταν από το σχεδιασμό του προγράμματος, δεν υπήρχαν επαρκή δεδομένα για να μετρηθεί το κατά πόσο κάλυψαν τις ανάγκες των ωφελούμενων. Όσον αφορά τα μέτρα εργασιακής ένταξης και επανένταξης αυτά στην πραγματικότητα ποτέ δεν ενεργοποιήθηκαν. Έτσι, από την αξιολόγηση φάνηκε η ανάγκη να σχεδιαστούν εξατομικευμένα προγράμματα για τους δικαιούχους με βάση την εκτίμηση των αναγκών τους τα οποία θα έπρεπε να συνδυαστούν με δράσεις οικονομικής ενίσχυσης, κοινωνικής και επαγγελματικής επανένταξης (Καμινιώτη, 2016:6).

Στην ίδια αξιολόγηση, εντοπίζεται και το μεγάλο πρόβλημα της επιλογής των ωφελούμενων. Σύμφωνα λοιπόν με τα ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν από τους δήμους, οι ωφελούμενοι συχνά δεν ήταν οι πραγματικοί δικαιούχοι του προγράμματος, κυρίως εξαιτίας της ύπαρξης αδήλωτης εργασίας και αδήλωτων εισοδημάτων. Για να μπορέσει αυτό το φαινόμενο να μειωθεί πέρα από την εντατικοποίηση των ελέγχων, προτάθηκε η εισαγωγή στο πρόγραμμα κάποιων υποχρεωτικών διοικητικών ενεργειών οι οποίες θα αποθάρρυναν τους μη πραγματικούς δικαιούχους από το να ενταχθούν στο πρόγραμμα (Καμινιώτη, 2016:7).

Από την αξιολόγηση επίσης προέκυψε, ότι η αίτηση ήταν αρκετά περίπλοκη και για τη συμπλήρωση της αρκετοί δικαιούχοι αναγκάστηκαν να ζητήσουν τη βοήθεια λογιστών. Αντίστοιχα, δυσκολίες αντιμετώπισαν οι δικαιούχοι και στην προσκόμιση των απαραίτητων δικαιολογητικών. Αναμφίβολα, η απλούστευση της διαδικασίας υποβολής της αίτησης και η εκπαίδευση του προσωπικού θα βοηθούσαν στην αντιμετώπιση τέτοιων προβλημάτων.

Από την άλλη πλευρά, η περιορισμένη διοικητική ικανότητα των δήμων δεν επιτρέπει και την υπέρβαση των εμποδίων που θέτει ο κοινωνικός αποκλεισμός σε κάποιους από τους δικαιούχους. Μόνο με τη συνδρομή μιας κατάλληλα στελεχωμένης κοινωνικής υπηρεσίας μπορούμε να αναμένουμε την προσέγγιση και την ένταξη στο πρόγραμμα των ατόμων που βιώνουν κοινωνικό αποκλεισμό όπως για παράδειγμα

αυτών που εντάσσονται στην «εφιαλτική κατηγοριοποίηση» των «άστεγων αγράμματων»(Χαρίσης, 2015:10)

4.4. Η πανελλαδική εφαρμογή του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης

Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης ήταν ιδιαίτερα χρήσιμα γιατί ανέδειξαν τα σημεία που έπρεπε να γίνουν βελτιώσεις πριν την καθολική εφαρμογή του προγράμματος. Μετά τον ανασχεδιασμό ξεκίνησε η πρώτη φάση της εφαρμογής του προγράμματος σε 30 δήμους (με σημαντική καθυστέρηση σε σχέση με τον αρχικό σχεδιασμό) , με την ονομασία Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης, η οποία επεκτάθηκε πανελλαδικά από τον Φεβρουάριο του 2017.

Στην φάση λοιπόν, της σταδιακής πανελλήνιας εφαρμογής, είχαμε κάποιες βασικές και σημαντικές αλλαγές στη δομή του προγράμματος. Η πρώτη αλλαγή ήταν ότι ως ωφελούμενη μονάδα ορίζεται το νοικοκυριό μονοπρόσωπο ή πολυπρόσωπο και όχι το άτομο ή η οικογένεια. Στο νοικοκυριό εντάσσονται και τα τυχόν φιλοξενούμενα άτομα ή οικογένειες, τα οποία δεν μπορούν να κάνουν αίτηση μεμονωμένα.

Σημαντική επίσης, είναι και η αλλαγή στο ποσό του εγγυημένου εισοδήματος που διπλασιάστηκε από 100 σε 200€ το μήνα. Το 50% της εισοδηματικής ενίσχυσης πιστώνεται στη χρεωστική κάρτα του δικαιούχου και είναι διαθέσιμο μόνο για ηλεκτρονικές συναλλαγές. Με τον τρόπο αυτό περιορίζεται η φοροδιαφυγή και ενισχύεται ο αυτοέλεγχος των δικαιούχων στην κατανάλωση αγαθών (Δημουλάς, 2017:21).

Αξιοσημείωτη είναι επίσης και η αλλαγή στο διάστημα υπολογισμού του εισοδήματος για την ένταξη στο πρόγραμμα. Το διάστημα αυτό μειώθηκε από δώδεκα σε έξι μήνες παρέχοντας με τον τρόπο αυτό πιο άμεσα την προστασία από το δίκτυ ασφαλείας σε αυτούς που έχουν ανάγκη.

Η επιλογή των 30 δήμων όπου ξεκίνησε η σταδιακή πανελλαδική εφαρμογή του εγγυημένου εισοδήματος έγινε με βάση την εικόνα που παρουσίαζαν σε συγκεκριμένους κοινωνικούς δείκτες. Έτσι, για την πρώτη φάση, επιλέχθηκαν δήμοι

που δεν είχαν συμμετάσχει στην πιλοτική εφαρμογή και η επιλογή έγινε με βάση τον πληθυσμό, τους δείκτες φτώχειας και τα ποσοστά ανεργίας που παρουσίαζαν.

Η διαδικασία υποβολής της αίτησης απλουστεύθηκε και αυτοματοποιήθηκε σε μεγάλο βαθμό. Μετά την εισαγωγή του ΑΜΚΑ και του ΑΦΜ, τα στοιχεία του αιτούντος εμφανίζονται προ συμπληρωμένα στην αίτηση. Οι διασταυρώσεις γίνονται ηλεκτρονικά και πρόσθετα δικαιολογητικά απαιτούνται μόνο στις περιπτώσεις μεταβολών.

Για να αποφευχθεί η ένταξη μη-δικαιούχων στο πρόγραμμα, χρησιμοποιούνται όλα τα στοιχεία που υπάρχουν στις οικονομικές υπηρεσίες για να εντοπιστούν τα αδήλωτα εισοδήματα. Έτσι, γίνονται διασταυρώσεις των περιουσιακών στοιχείων καθώς και των τραπεζικών καταθέσεων όλων των μελών του νοικοκυριού. Βέβαια, μόνο η εξάλειψη της φοροδιαφυγής και της αδήλωτης εργασίας θα μπορούσε να δώσει οριστική λύση στο πρόβλημα (Σαρόγλου, 2018:48). Επιπρόσθετα, για την εξακρίβωση της σύνθεσης και των συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών, δίνεται στις κοινωνικές υπηρεσίες των δήμων η δυνατότητα διενέργειας επιτόπιων ελέγχων (ΦΕΚ Β'/2089/2016).

Για να διευκολυνθούν οι διαδικασίες διασταύρωσης δεδομένων και να ομαλοποιηθούν οι πληρωμές, η πλατφόρμα του προγράμματος είναι άμεσα διασυνδεδεμένη με το taxis, το ΙΚΑ, τον ΟΑΕΔ, τη ΔΕΔΔΗΕ, τον ΟΓΑ, τον ΟΠΕΚΑ, τον ΟΠΕΚΕΠΕ, τη ΓΓΠΣ (Σαρόγλου, 2018:45). Η λίστα αυτή των διασυνδέσεων συνεχώς εμπλουτίζεται.

Στην περίπτωση προβλήματος στη διασταύρωση στοιχείων, το σύστημα επισημαίνει τα λάθη και ζητά τα απαραίτητα δικαιολογητικά. Έτσι, οι υπάλληλοι που υποδέχονται τις αιτήσεις των πολιτών μπορούν να τους υποδείξουν τις απαραίτητες ενέργειες που πρέπει να γίνουν για τη διόρθωση πριν την οριστικοποίηση της αίτησης.

Στην περίπτωση απόρριψης της αίτησης, το σύστημα αναφέρει τους λόγους πριν από την οριστική υποβολή, επιτρέποντας έτσι την επιβεβαίωση των στοιχείων και την πιθανή διόρθωση. Σε αυτή την περίπτωση οι υπάλληλοι μπορούν να συμβουλευσουν τους ωφελούμενους για το πότε θα μπορούν να ξανακάνουν αίτηση. Αν η απόρριψη προκύπτει εξαιτίας λανθασμένων στοιχείων που βρίσκονται καταχωρημένα στα πληροφοριακά συστήματα, οι υπάλληλοι μπορούν να υποδείξουν στους

ενδιαφερόμενους τα απαραίτητα δικαιολογητικά για την επικαιροποίηση των στοιχείων.

Τέλος, στην περίπτωση της έγκρισης, ο ωφελούμενος ενημερώνεται άμεσα για το ποσό που δικαιούται να εισπράττει κάθε μήνα. Οι πληρωμές γίνονται το τελευταίο πενήνθήμερο κάθε μήνα και ξεκινούν από τον επόμενο μήνα της εγκεκριμένης αίτησης.

Η πανελλαδική εφαρμογή του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης συνοδεύεται και από συμπληρωματικά μέτρα τα οποία όμως για να πραγματοποιηθούν με επιτυχία απαιτούν την αναβάθμιση και την ενίσχυση της διοικητικής επάρκειας των αυτό-διοικητικών κοινωνικών υπηρεσιών. Το πρόγραμμα πέρα από την εισοδηματική ενίσχυση μπορεί να συνδυάζει: α) την προώθηση και διασφάλιση της πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες και αγαθά και β) την υποστήριξη των δικαιούχων για την ένταξη ή επανένταξη τους στην αγορά εργασίας (ΦΕΚ Β' / 2089/2016).

Μέσω της παροχής κοινωνικών υπηρεσιών το πρόγραμμα στοχεύει στην κοινωνική στήριξη και ενσωμάτωση των δικαιούχων. Έτσι, οι δικαιούχοι του προγράμματος θα πρέπει να προωθούνται σε δράσεις που στοχεύουν στην ενημέρωση και στη συμβουλευτική υποστήριξή τους. Επίσης, θα πρέπει να παραπέμπονται σε δομές κοινωνικής φροντίδας και υποστήριξης, σε παροχές υγείας και σε άλλα προγράμματα αντιμετώπισης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Τέλος, δικαιούνται την ένταξή τους στο Κοινωνικό Οικιακό Τιμολόγιο καθώς και σε αντίστοιχα κοινωνικά τιμολόγια των εταιρειών ύδρευσης και των δημοτικών επιχειρήσεων, στο πρόγραμμα του Ταμείου Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Απόρους⁵, στο Κοινωνικό Παντοπωλείο του δήμου τους και στο επίδομα θέρμανσης.

Η ενεργοποίηση των ωφελούμενων για την ένταξη ή την επανένταξή τους στην αγορά εργασίας κατέχει πολύ σημαντική θέση στο σχεδιασμό του προγράμματος. Τα κριτήρια για την εκτίμηση της ικανότητας εργασίας έγιναν πιο αυστηρά από αυτά που

⁵ Μέσα στο σώμα της κύριας αίτησης ενσωματώθηκε και η επιθυμία ένταξης στο πρόγραμμα του Ταμείου Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους (TEBA). Το πρόγραμμα αυτό υποστηρίζει τη διανομή τροφίμων και βασικών υλικών αγαθών και συνδυάζεται με συνοδευτικά μέτρα τα οποία συμβάλλουν στην κοινωνική ενσωμάτωση των ωφελούμενων. Με τον τρόπο διευκολύνεται η πρόσβαση των δικαιούχων στην παροχή, εξυπηρετείται η συστηματική καταγραφή της δράσης και επιτρέπεται η παρακολούθηση και αξιολόγησή της.

ίσχυαν στη φάση της πιλοτικής εφαρμογής και η εισοδηματική ενίσχυση μπορεί να ανασταλεί αν ο ωφελούμενος δεν επισκέπτεται τα Κέντρα Ενίσχυσης της Απασχόλησης όπως οφείλει ή αν δεν αποδεχτεί τη θέση εργασίας που του προτείνει ο ΟΑΕΔ (Δημουλάς, 2017:21). Αν και στην πραγματικότητα οι όροι αυτοί δεν εφαρμόστηκαν μέχρι σήμερα, και μόλις τον τελευταίο μήνα έχουν εξαγγελθεί ανάλογες δράσεις, μπορεί στο μέλλον να έχουν μεγάλη συνεισφορά στην κοινωνική επανένταξη των δικαιούχων μέσω της αγοράς εργασίας.

Οι δικαιούχοι του προγράμματος υποχρεούνται να επισκέπτονται το Κέντρο Κοινότητας του δήμου τους κάθε μήνα και το Κέντρο Προώθησης της Απασχόλησης του ΟΑΕΔ σε προκαθορισμένες ημερομηνίες. Από εκεί προωθούνται σε δράσεις που αφορούν την απασχόληση, την απόκτηση επαγγελματικής εμπειρίας, την επιστροφή τους στο εκπαιδευτικό σύστημα, την επαγγελματική τους κατάρτιση ή τη συμμετοχή σε προγράμματα κοινωφελούς εργασίας κ.α.

Από τη μελέτη του ελληνικού Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης παρατηρούμε ότι στον σχεδιασμό του περιλαμβάνονται βασικά χαρακτηριστικά των ευρωπαϊκών προγραμμάτων ελάχιστου εισοδήματος, δηλαδή :

- i. αποτελεί ύστατο δίκτυ ασφαλείας στο οποίο εισέρχεται κανείς με εισοδηματικά κριτήρια
- ii. χρηματοδοτείται από τον κρατικό προϋπολογισμό
- iii. δεν υπάρχει περιορισμός στην διάρκεια της επιδότησης, αν και απαιτείται επανεκτίμηση της κατάστασης του ωφελούμενου κάθε 12 μήνες (κάθε 6 μήνες από 1/11/2018)
- iv. εμπεριέχει υποχρεώσεις των ωφελούμενων για εργασιακή διαθεσιμότητα, επιμόρφωση, επαγγελματική κατάρτιση, επιστροφή στο εκπαιδευτικό σύστημα κλπ. (Planiteros, 2017 : 11)

4.5. Τα κέντρα κοινότητας και το ΚΕΑ

Συμπεραίνουμε λοιπόν από τα παραπάνω, ότι η ολοκληρωμένη εφαρμογή του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης, με την ενεργοποίηση των παράλληλων δράσεων που προβλέπει το πρόγραμμα και την διεξαγωγή των απαραίτητων ελέγχων,

προϋποθέτει απαραίτητα την ύπαρξη δημοτικών κοινωνικών υπηρεσιών που λειτουργούν αποτελεσματικά και αποδοτικά. Όμως, η ανεπαρκής λειτουργία των δημοτικών υπηρεσιών σε συνδυασμό με τις μεγάλες ελλείψεις τους σε στελέχη κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικούς λειτουργούς θέτουν εμπόδια στην ολοκληρωμένη εφαρμογή του προγράμματος στην πράξη.

Ήδη από το 1995 η Ελληνική Εταιρία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης πρότεινε στα πλαίσια στρατηγικού σχεδίου για την ανάπτυξη της Κοινωνικής Πολιτικής της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, την δημιουργία «Κοινωνικών Κέντρων» στους δήμους της χώρας. Θεωρούσε την ίδρυση των κέντρων αυτών καθοριστική για την αποκέντρωση των κοινωνικών υπηρεσιών. Ταυτόχρονα, αναγνωρίζοντας την υποστελέχωση των δήμων σε εξειδικευμένο προσωπικό πρότεινε την επάνδρωσή τους με τις ειδικότητες του Κοινωνιολόγου, του Κοινωνικού Λειτουργού και του Ψυχολόγου (ΕΕΤΑΑ, 1995:187-188).

Πολλά χρόνια αργότερα, με το ΦΕΚ Α'/21/2016 ορίστηκε ότι σε κάθε Οργανισμό Τοπικής Αυτοδιοίκησης α' βαθμού μπορεί να λειτουργεί «Κέντρο Κοινότητας» που σαν σκοπό θα έχει την υποστήριξη του δήμου και των κοινωνικών υπηρεσιών του στην εφαρμογή πολιτικών κοινωνικής προστασίας. Στόχος της δημιουργίας του κέντρου αυτού είναι να αποτελέσει ένα τοπικό σημείο αναφοράς για την υποδοχή, εξυπηρέτηση και διασύνδεση των πολιτών με όλα τα Κοινωνικά Προγράμματα και Υπηρεσίες Κοινωνικής Αλληλεγγύης, που υλοποιούνται στην περιοχή λειτουργίας του.

Στον Οδηγό Λειτουργίας των Κέντρων Κοινότητας επισημαίνεται ότι η δημιουργία τους συνδέεται με την καθολική εφαρμογή του ΚΕΑ την οποία καλούνται να υποστηρίξουν. Παράλληλα, η λειτουργία τους φιλοδοξεί να αντιμετωπίσει την απουσία ολοκληρωμένου σχεδιασμού και εφαρμογής της κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο. Με τη δημιουργία Κέντρων Κοινότητας σε όλη την χώρα που λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο, αποφεύγεται η άνιση κατανομή των κοινωνικών υποδομών και υπηρεσιών στους Δήμους.

Τα Κέντρα Κοινότητας έχουν τουλάχιστον 2 υπαλλήλους, ο ένας εκ των οποίων θα πρέπει να είναι κοινωνικός λειτουργός. Αυτός είναι ο βασικός υπεύθυνος για τη λειτουργία και τις δράσεις του κέντρου. Οι υπόλοιποι υπάλληλοι, ανάλογα με τις ανάγκες στον κάθε δήμο μπορεί να είναι πτυχιούχοι κοινωνικών επιστημών,

ψυχολόγοι, διοικητικοί υπάλληλοι κ.α. Η στελέχωση των κέντρων με κοινωνικούς επιστήμονες είναι σημαντική για την αναβάθμιση του προσωπικού των κοινωνιών υπηρεσιών των δήμων που συνήθως υστερεί ποιοτικά και ποσοτικά. Επίσης, αποτελεί, απαραίτητη προϋπόθεση για την ολοκληρωμένη εφαρμογή του ΚΕΑ .

Σήμερα, τα Κέντρα Κοινότητας αποτελούν το πρώτο σημείο επαφής του πολίτη με την κοινωνική υπηρεσία του κάθε Δήμου. Μέσω των κέντρων αυτών ο κάθε πολίτης μπορεί να ενημερωθεί για όλα τα επιδόματα που δικαιούται και για όλες τις δράσεις που παρέχουν κοινωνική φροντίδα από όποιον φορέα και αν πραγματοποιούνται και από τις οποίες μπορεί να ωφεληθεί. Ο κάθε πολίτης της περιοχής μπορεί να απευθυνθεί σε αυτά όταν αντιμετωπίζει κάποιο κοινωνικό πρόβλημα και χρειάζεται τη βοήθεια της Πολιτείας για την αντιμετώπισή του.

Οι υπάλληλοι του Κέντρου που είναι κοινωνικοί επιστήμονες διάφορων ειδικοτήτων, παρέχουν στους πολίτες συμβουλευτική υποστήριξη σε θέματα εργασιακά, θέματα νομικού χαρακτήρα αλλά και για προβλήματα που αφορούν ενδοοικογενειακή βία ή εξαρτήσεις κ.α. Παράλληλα μπορεί να διοργανώνουν εκδηλώσεις με επιμορφωτικό, ενημερωτικό και κοινωνικό περιεχόμενο. Ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες του κάθε τόπου και τα προβλήματα της κάθε τοπικής κοινωνίας μπορεί να παρέχουν εξειδικευμένες υπηρεσίες με στόχο την αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων

Για την εγγραφή στο μητρώο ωφελούμενων του Κέντρου Κοινότητας δεν χρειάζεται κανένα δικαιολογητικό παρά μόνο ο ΑΦΜ και ο ΑΜΚΑ. Σε ότι αφορά το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης, μετά την εγγραφή του ο πολίτης ενημερώνεται αν έχει τις απαραίτητες προϋποθέσεις για να κάνει αίτηση. Εφόσον ενδιαφέρεται για την ένταξή του στο πρόγραμμα μπορεί άμεσα να υποβάλει την αίτηση του και να πληροφορηθεί για το αν εγκρίνεται ή όχι.

Συμπεράσματα

Η δημιουργία των Κέντρων Κοινότητας συμβάλει καθοριστικά στην εφαρμογή του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης. Γενικότερα, η ίδρυση τους συνιστά ένα σημαντικό βήμα προς τη συνολικότερη αναδιάρθρωση του συστήματος κοινωνικής

προστασίας της χώρας που αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την αποτελεσματική λειτουργία του ΚΕΑ. Η σταδιακή επέκτασή τους σε όλη την χώρα, θα παίξει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των συμπληρωματικών δράσεων του προγράμματος.

Το πρόγραμμα του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης παρά τις όποιες αστοχίες του, κατάφερε να δημιουργήσει ένα δίκτυ ασφαλείας για εκείνους που πλήττονται από την φτώχεια και βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό . Οι προϋποθέσεις λειτουργίας του προώθησαν και επιτάχυναν αλλαγές στο σύστημα κοινωνικής προστασίας της χώρας που έπρεπε να είχαν συμβεί πολλά χρόνια τώρα.

Η ενεργοποίηση των δράσεων κοινωνικής και εργασιακής επανένταξης, που μέχρι σήμερα έχουν μείνει μόνο στις εξαγγελίες, θα αποτελέσει ένα σημαντικό επόμενο βήμα στην εφαρμογή του προγράμματος. Η εργασιακή επανένταξη συνδέεται με δράσεις επαγγελματικής κατάρτισης, απόκτησης εργασιακής εμπειρίας, επιστροφής στο εκπαιδευτικό σύστημα και άλλες δράσεις που στοχεύουν στην ενεργοποίηση των δικαιούχων. Αντίστοιχα, μέσω των δράσεων κοινωνικής επανένταξης οι ωφελούμενοι θα μπορούν να έχουν πρόσβαση σε ποιοτικές, εξατομικευμένες κοινωνικές υπηρεσίες και να απολαμβάνουν βασικά κοινωνικά δικαιώματα αποφεύγοντας έτσι τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Για τη λειτουργία του προγράμματος αξιοποιήθηκαν οι δυνατότητες που προσφέρουν οι τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας. Τέθηκε σε εφαρμογή η διασύνδεση των πληροφοριακών συστημάτων της διοίκησης και η διασταύρωση των στοιχείων του ωφελούμενου, με την χρήση δύο μόνο αριθμών, του Αριθμού Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης και του Αριθμού Φορολογικού Μητρώου. Η περαιτέρω ανάπτυξη των πληροφορικών εφαρμογών, μπορεί να οδηγήσει σε πιο αποτελεσματικούς ελέγχους και πιο απλές για τους πολίτες διαδικασίες.

Παρά τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν τον πρώτο καιρό της καθολικής εφαρμογής του προγράμματος, λόγω της μαζικής προσέλευσης των ωφελούμενων και της ανεπάρκειας των κοινωνικών υπηρεσιών, το πρόγραμμα τελικά έγινε σε μεγάλο βαθμό αποδεκτό τόσο από τους ωφελούμενους όσο και από τους υπαλλήλους. Με το πέρασμα του χρόνου τα προβλήματα μειώθηκαν και σήμερα το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης αποτελεί τον πυρήνα της κοινωνικής προστασίας στην Ελλάδα. Από

την εφαρμογή του μπορεί να ξεκινήσει μια γόνιμη συζήτηση για την κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα.

ΜΕΡΟΣ Β : Η έρευνα

Κεφάλαιο 5: Η περίπτωση του δήμου Λουτρακίου-Περαχώρας-Αγίων Θεοδώρων

5.1. Σκοπός και στόχοι της έρευνας

Ο σκοπός της έρευνας που περιγράφεται στο παρόν κεφάλαιο, είναι να διερευνηθεί το κατά πόσον η διοικητική ικανότητα του δήμου Λουτρακίου-Περαχώρας- Αγίων Θεοδώρων επιτρέπει την εφαρμογή του μέτρου ΚΕΑ, σύμφωνα με τους όρους και τις προϋποθέσεις που ορίζει το ΦΕΚ Β/2089/2016.

Στο Άρθρο 1 του ΦΕΚ ορίζεται ότι το πρόγραμμα μπορεί να συνδυάζει την εισοδηματική ενίσχυση με συμπληρωματικές κοινωνικές υπηρεσίες, παροχές και αγαθά καθώς επίσης και με υπηρεσίες ενεργοποίησης δηλαδή προώθηση των δικαιούχων, εφόσον δύνανται να εργαστούν σε δράσεις που στοχεύουν στην ένταξη ή επανένταξη τους στην αγορά εργασίας. Επιπρόσθετα, στο Άρθρο 7 όπου ορίζονται οι υποχρεώσεις των δικαιούχων του προγράμματος, αναφέρεται ότι οι δικαιούχοι οφείλουν να :

- Επισκέπτονται μια φορά το μήνα, σε προκαθορισμένη ημερομηνία, τα Κέντρα Κοινότητας που εξυπηρετούν τον Δήμο διαμονής τους.
- Εφόσον δύνανται να εργαστούν και είναι εγγεγραμμένοι στο Μητρώο Ανέργων του Ο.Α.Ε.Δ., υποχρεούνται:

- να ανανεώνουν την κατάσταση ανεργίας τους, σύμφωνα με το ισχύον κανονιστικό πλαίσιο του Ο.Α.Ε.Δ.
 - να επισκέπτονται όποτε κληθούν, σε προκαθορισμένη από τον Ο.Α.Ε.Δ. ημερομηνία τα Κ.Π.Α.2 που εξυπηρετούν το Δήμο διαμονής τους και να συνεργάζονται με τους εργασιακούς συμβούλους για την παροχή υπηρεσιών εξατομικευμένης προσέγγισης
 - να αποδέχονται κάθε προτεινόμενη κατάλληλη θέση εργασίας όπως αυτή ορίζεται από το εκάστοτε ισχύον κανονιστικό πλαίσιο του Ο.Α.Ε.Δ., ή τη συμμετοχή σε κάθε δράση προώθησης στην εργασία, όπως δράσεις επαγγελματικής κατάρτισης, συμβουλευτικής και επιχειρηματικότητας.
- Εφόσον εργάζονται οφείλουν να μην παραιτούνται εκούσια και ανατιολόγητα από την εργασία τους.

Σε περίπτωση που ο δικαιούχος δεν εκπληρώνει τις προϋποθέσεις αυτές, η καταβολή της εισοδηματικής ενίσχυσης διακόπτεται και το νοικοκυριό μπορεί να υποβάλει ξανά αίτηση μετά την πάροδο ενός έτους. Εύλογα λοιπόν συμπεραίνει κανείς, ότι συνδυασμός της παροχής κοινωνικών υπηρεσιών και της εργασιακής ενεργοποίησης των δικαιούχων παίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στον σχεδιασμό του προγράμματος.

Σε αυτήν την κατεύθυνση το πρώτο ζήτημα που μας ενδιαφέρει να διερευνήσουμε είναι το κατά πόσο οι υπηρεσίες του δήμου έχουν τη δυνατότητα να υποστηρίξουν τις δράσεις ενεργοποίησης των δικαιούχων και την πρόσβασή τους σε κοινωνικά αγαθά.

Ένα δεύτερο ζήτημα που διερευνάται είναι το αν υπάρχει επαρκής κάλυψη του πληθυσμού από το πρόγραμμα και το πώς αυτό συνδέεται με το μέγεθος του δήμου.

Με αφετηρία τα ερωτήματα αυτά διαμορφώθηκαν δύο θεματικοί άξονες, πάνω στους οποίους κινήθηκαν οι συνεντεύξεις.

Στον πρώτο άξονα, το βασικό ερώτημα ήταν το αν γίνεται προσπάθεια εξατομικευμένης προσέγγισης των δικαιούχων και προώθησης τους σε παράλληλες δράσεις. Στο πλαίσιο αυτό μας ενδιέφερε να διερευνήσουμε το πώς οι δικαιούχοι του προγράμματος ενημερώνονται για άλλες κοινωνικές υπηρεσίες και αγαθά που δικαιούνται. Επίσης, θεωρήθηκε ότι θα έπρεπε εξετάσουμε και ποια είναι αυτά που παρέχονται από τον συγκεκριμένο δήμο.

Ο δεύτερος άξονας σχετίζεται με τις διαδικασίες μέσω των οποίων γίνεται ο εντοπισμός των δικαιούχων στον δήμο. Αντικείμενο συζήτησης εδώ αποτέλεσε το κατά πόσο η υπηρεσία απλά εξυπηρετεί όσους προσέρχονται για να υποβάλλουν αίτηση ένταξης στο πρόγραμμα ή επιστρατεύει και άλλα μέσα για τον εντοπισμό και την προσέγγιση των δικαιούχων που για διάφορους λόγους δυσκολεύονται να απευθυνθούν οι ίδιοι στην υπηρεσία.

5.2. Μεθοδολογία

5.2.1. Είδος της έρευνας- Ερευνητικό εργαλείο

Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη. Διαμορφώθηκε ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων οι οποίες αποτέλεσαν έναν οδηγό για τα θέματα που θεωρήθηκε ότι θα πρέπει να καλυφθούν. Το συγκεκριμένο είδος συνέντευξης επέτρεψε την ευελιξία στη σειρά με την οποία γίνονταν οι ερωτήσεις, αλλά και την παράλειψη ή την προσθήκη ερωτήσεων, ανάλογα με τον κάθε ερωτώμενο. Δεδομένου ότι το συγκεκριμένο είδος συνέντευξης χαρακτηρίζεται από μη αυστηρή δόμηση και σχετική ευελιξία, ανάλογα με την θέση του κάθε ερωτώμενου το περιεχόμενο κάποιων ερωτήσεων μπορεί να αλλάζε ή να μεταβαλλόταν ο βαθμός εμβάθυνσης σε κάποια ερωτήματα (Ισαρη Φ., Πουρκός Μ., 2015:97 και Ιωσηφίδης 2008).

Οι ερωτήσεις διαμορφώθηκαν στα πλαίσια των θεματικών αξόνων ενδιαφέροντος. Επιλέχθηκε ένας μικρός αριθμός ερωτήσεων (10), ώστε οι ερωτώμενοι μα μην κουραστούν από τη διαδικασία. Έγινε προσπάθεια τόσο στη διαμόρφωση όσο και στη διατύπωση οι ερωτώμενοι να μην αισθανθούν ότι αξιολογούνται για το επίπεδο των υπηρεσιών που παρέχουν ως δημόσιοι υπάλληλοι. Όλες οι ερωτήσεις είχαν σχέση με την εμπειρία των ερωτώμενων από την εργασία τους επιτρέποντας τους να εμβαθύνουν όπου έκριναν σκόπιμο ή να καταθέτουν την προσωπική τους εμπειρία.

5.2.2. Συμμετέχοντες

Για τις ανάγκες της έρευνας ζητήθηκε από τους υπαλλήλους του δήμου που έχουν επιφορτιστεί με τη λειτουργία του μέτρου να παραχωρήσουν συνεντεύξεις. Πρόκειται καταρχάς για τον προϊστάμενο του τμήματος Κοινωνικής Πολιτικής του δήμου, που εργάζεται στην έδρα του δήμου, στην πόλη του Λουτρακίου. Αυτός ήταν και ο κύριος πληροφορητής καθώς είναι αυτός που εποπτεύει τη λειτουργία του προγράμματος στο δήμο. Πέρα από την έδρα του δήμου, σημεία υποδοχής αιτήσεων για ένταξη στο πρόγραμμα, υπάρχουν στην δημοτική ενότητα Αγίων Θεοδώρων και στην κοινότητα Ισθμίας. Οπότε ζητήθηκε και από τα στελέχη που έχουν αναλάβει την διεκπεραίωση των αιτήσεων στα σημεία αυτά, να απαντήσουν επίσης.

5.2.3. Τόπος και χρόνος των συνεντεύξεων

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν πρόσωπο με πρόσωπο, στους χώρους εργασίας των συμμετεχόντων. Ο χρόνος διεξαγωγής τους ήταν στο διάστημα μεταξύ 6 και 20 Αυγούστου 2018.

Η συνάντηση με τον προϊστάμενο στην έδρα του δήμου, ζητήθηκε από τον ίδιο να γίνει νωρίς το πρωί, που η προσέλευση του κοινού είναι πιο περιορισμένη. Πράγματι, όταν η ερευνήτρια έφτασε στο γραφείο του, λίγο μετά την έναρξη του ωραρίου, ήδη εξυπηρετούσε έναν πολίτη ο οποίος επιθυμούσε να καταθέσει αίτηση ένταξης στο ΚΕΑ και άλλος ένας περίμενε να εξυπηρετηθεί. Για να μπορέσουμε να συζητήσουμε χωρίς διακοπές, αναζητήσαμε έναν πιο απομονωμένο χώρο στο δημαρχείο και την παραλαβή των αιτήσεων ανέλαβε άλλος υπάλληλος.

Στην δημοτική ενότητα Αγίων Θεοδώρων, η συνάντηση πραγματοποιήθηκε προς το τέλος της ωραρίου λειτουργίας. Και εκεί χρειάστηκε να καταφύγουμε σε έναν βοηθητικό χώρο του κτηρίου για να συζητήσουμε χωρίς διακοπές. Στο μικρό χρονικό διάστημα που διήρκησε η συνέντευξη, υπήρχε συνεχής προσέλευση πολιτών. Η συνέντευξη, μάλιστα, χρειάστηκε να διακοπεί μία φορά για να δοθούν από την υπάλληλο διευκρινήσεις για το πρόγραμμα ΚΕΑ.

Στην κοινότητα Ισθμίας, το κτήριο που στεγάζονται οι υπηρεσίες του δήμου ήταν εντελώς έρημο, και δεν χρειάστηκε να μετακινηθούμε σε άλλο χώρο. Και εδώ η συνάντηση πραγματοποιήθηκε κοντά στο τέλος του ωραρίου. Η συνέντευξη

διακόπηκε και πάλι μία φορά, από ωφελούμενο του προγράμματος ΚΕΑ που ήθελε να μάθει πότε θα γινόταν η διανομή τροφίμων του κοινωνικού παντοπωλείου.

5.2.4. Η διαδικασία της συνέντευξης

Πριν από τις συνεντεύξεις υπήρξε τηλεφωνική επικοινωνία με τους συμμετέχοντες. Κατά την επικοινωνία αυτή ενημερώθηκαν για τους λόγους διεξαγωγής της έρευνας (εκπόνηση διπλωματικής εργασίας) και ερωτήθηκαν αν επιθυμούν να συμμετέχουν . Την ημέρα της συνάντησης, πριν ξεκινήσει η διαδικασία της συνέντευξης, ενημερώθηκαν προφορικά, περιληπτικά, για το περιεχόμενο της έρευνας. Πριν ξεκινήσει η υποβολή των ερωτήσεων, ρωτήθηκαν αν τους ενοχλεί να ηχογραφηθεί η συνέντευξη και εφόσον απάντησαν αρνητικά, η ηχογράφηση πραγματοποιήθηκε με τον πιο απλό τρόπο, την εφαρμογή μαγνητοφώνου ενός κινητού τηλέφωνα.

Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, έγινε προσπάθεια από την ερευνήτρια να δημιουργηθεί κλίμα εμπιστοσύνης και ειλικρίνειας. Τονίστηκε από τη μεριά της η ιδιότητα του υπαλλήλου που ασχολείται με το ίδιο αντικείμενο. Παράλληλα, δόθηκε έμφαση στο γεγονός ότι σκοπός των ερωτήσεων δεν είναι ο έλεγχος ή η κριτική των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Η συζήτηση με τον υπεύθυνο για τη λειτουργία του προγράμματος στο δήμο είχε αρκετά μεγάλη διάρκεια, λίγο παραπάνω από μια ώρα. Αντίθετα, με τα στελέχη που παραλαμβάνουν τις αιτήσεις στις δύο δημοτικές ενότητες, η διάρκεια της συζήτησης ήταν περιορισμένη, περίπου στα δέκα λεπτά η κάθε μια.

5.2.5. Απομαγνητοφώνηση και επεξεργασία συνεντεύξεων.

Οι συνεντεύξεις στη συνέχεια, απομαγνητοφωνήθηκαν από την ερευνήτρια. Όλο το υλικό των συζητήσεων μεταφέρθηκε αυτούσιο και έγινε προσπάθεια μεταφοράς του ύφους και του τόνου των συνομιλητών. Η απομαγνητοφώνηση έγινε από την ίδια την ερευνήτρια, με επανειλημμένη ακρόαση του υλικού. Η διαδικασία ήταν χρονοβόρα αλλά είχε το πλεονέκτημα της εξοικείωσης με το περιεχόμενο των συνεντεύξεων (Bryman, 2008:456).

Ακολούθησε η επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων με την κωδικοποίησή τους. Αρχικά έγιναν επανειλημμένες αναγνώσεις του κείμενου και καταγράφηκαν οι πρώτες ιδέες για την κατηγοριοποίησή τους. Η κωδικοποίηση ξεκίνησε από τα ερωτήματα που είχαν τεθεί στους συνεντευξιαζόμενους και συνεχίστηκε με τα νέα ζητήματα που προέκυψαν κατά τη διαδικασία της συνέντευξης. Στη συνέχεια με την κατηγοριοποίηση των κωδικών αναζητήθηκαν τα θέματα που προκύπτουν από τα δεδομένα (Ισαρη Φ., Πουρκός Μ., 2015)

5.2.6. Πρακτικές δυσκολίες κατά την διεξαγωγή της έρευνας

Μια πρώτη βασική πρακτική δυσκολία στη διενέργεια της έρευνας ήταν ο χρόνος διεξαγωγής των συνεντεύξεων. Η έρευνα έγινε το καλοκαίρι, στο τέλος Ιουλίου με μέσα Αυγούστου, δηλαδή κατά την περίοδο που οι υπάλληλοι των δήμων συνήθως βρίσκονται σε διακοπές. Οπότε για τον προγραμματισμό των συνεντεύξεων έπρεπε να ληφθεί υπόψιν και αυτός ο παράγοντας. Επίσης, την περίοδο αυτή, στον υπό έρευνα δήμο και κυρίως στον όμορο δήμο Μεγαρέων εκδηλώθηκαν καταστροφικές πυρκαγιές και οι υπάλληλοι, ιδιαίτερα αυτοί των κοινωνικών υπηρεσιών που μας ενδιέφεραν στην παρούσα έρευνα, ήταν απασχολημένοι με την παροχή βοήθειας προς τους πυρόπληκτους.

Κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής προέκυψε μια πρόσθετη δυσκολία. Ο υπεύθυνος για τη λειτουργία του ΚΕΑ στον δήμο και βασικός μας πληροφοριοδότης, ήταν ένας άνθρωπος με λόγο χειμαρρώδη. Έτσι, έδινε στα ερωτήματα περιεκτικές απαντήσεις που αντικατόπτριζαν την ολοκληρωμένη και σφαιρική του γνώση, αλλά και τους προβληματισμούς του πάνω στο υπό έρευνα αντικείμενο. Αρκετά συχνά μάλιστα, έθιξε ζητήματα που ενώ δεν ήταν στον αρχικό σχεδιασμό της συνέντευξης ήταν εξαιρετικά ενδιαφέροντα. Οι άλλες δύο υπάλληλοι όμως, ενώ ήταν φιλικές και πρόθυμες να απαντήσουν, έδιναν πιο περιορισμένες απαντήσεις. Για να ξεπεράσει το εμπόδιο αυτό η ερευνήτρια, ήταν πιο ομιλητική, εμπλουτίζοντας τις ερωτήσεις με παραδείγματα ή προσωπικές εμπειρίες, διακινδυνεύοντας όμως με αυτόν τον τρόπο να κατευθύνει και να επηρεάσει τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων.

5.3.Ευρήματα

5.3.1. Ο δήμος

Ο Δήμος Λουτρακίου–Περαχώρας–Αγίων Θεοδώρων είναι ο μοναδικός δήμος της Περιφέρειας Πελοποννήσου που δεν ανήκει στην Πελοπόννησο γεωγραφικά. Συστάθηκε το 2011, βάση του προγράμματος «Καλλικράτης», από την συνένωση των προηγούμενων δήμων Λουτρακίου-Περαχώρας και Αγίων Θεοδώρων. Ο δήμος αρχικά ονομάστηκε Δήμος Λουτρακίου-Αγίων Θεοδώρων, αλλά από το 2014 και μετά, φέρει το σημερινό όνομα: Δήμος Λουτρακίου–Περαχώρας–Αγίων Θεοδώρων. Η έδρα του δήμου είναι το Λουτράκι που είναι και η μεγαλύτερη πόλη του δήμου.

Διοικητικά ο δήμος διαιρείται σε 2 δημοτικές ενότητες, οι οποίες αντιστοιχούν στους 2 προηγούμενους δήμους. Η δημοτική ενότητα του Λουτρακίου-Περαχώρας διαιρείται, με βάση τα διαμερίσματα του προηγούμενου δήμου στις κοινότητες : Ισθμίας, Λουτρακίου-Περαχώρας και Πισσίων.

Η συνολική έκταση του δήμου είναι 293,98 τετραγωνικά χιλιόμετρα και σύμφωνα με την απογραφή του έτους 2011 της ΕΛΣΤΑΤ, ο μόνιμος πληθυσμός του δήμου ανέρχεται στις 21.221.

5.3.2. Εκπαίδευση υπαλλήλων

Το πρώτο ερώτημα που τέθηκε στους υπαλλήλους αφορούσε το αν είχαν λάβει κάποια εκπαίδευση σχετικά με τη λειτουργία του προγράμματος και τι περιλάμβανε αυτή.

Ο υπάλληλος που είναι ο υπεύθυνος για τη λειτουργία του προγράμματος στο δήμο, απάντησε ότι είχε παρακολουθήσει το αρχικό σεμινάριο που είχε γίνει στο τέλος του 2016, πριν από την εφαρμογή του μέτρου τον Φεβρουάριο του 2017. Πέρα από αυτό, έχει παρευρεθεί και σε ένα συνέδριο που έγινε στο τέλος του 2017, το οποίο ήταν όπως λέει ο ίδιος: «ένα συνέδριο αποτίμησης και προτάσεων από εμάς για τα προβλήματα που έχουμε δει σε όλη αυτή την πορεία».

Ο ίδιος υπάλληλος, σε άλλο σημείο της συζήτησης, επισημαίνει σε σχέση με την κατάρτιση των υπαλλήλων : «Στην Πάτρα όταν ήμουν στο σεμινάριο, ήμασταν υπάλληλοι όπως εγώ που θα έμπαινα στο ΚΕΑ και μάλιστα από κάποιους δήμους ήταν υπάλληλοι άσχετοι με το ΚΕΑ μετά. Δηλαδή, πήγαινε εσύ στο σεμινάριο και μετά θα κάνω εγώ ΚΕΑ! Τι να με ενημερώσεις εσύ και τι να μάθεις !»

Παρακάτω προσθέτει ότι: «και εμείς που πήγαμε 2 μέρες και κάναμε σεμινάρια, σε εικονική πλατφόρμα...μόνοι μας μάθαμε με τη νομοθεσία και τέτοια. Εγώ είμαι και επόπτης ΚΕΑ και με τα υπόλοιπα παιδιά είμαστε συνέχεια σε επικοινωνία, για τα προβλήματα...και λάθη έχουνε γίνει, που μπορεί να μην τα βρίσκουμε ή να τα δούμε στην πορεία. Γιατί δεν μπορείς να ξέρεις όλον αυτόν τον όγκο»

Η υπάλληλος που έχει επιφορτιστεί με την παραλαβή των αιτήσεων για ένταξη στο πρόγραμμα στη δημοτική ενότητα των Αγίων Θεοδώρων, δεν έχει παρακολουθήσει κάποιο σεμινάριο και μας είπε ότι απλά έχει διαβάσει τις εγκυκλίους και συχνά καταφεύγει στο «συχνές ερωτήσεις» (Q+A) που υπάρχει στην πλατφόρμα. Προσθέτει ότι όσες φορές έχει χρειαστεί βοήθεια και έχει απευθυνθεί «επάνω, στα κεντρικά» (στο υπουργείο) τηλεφωνικά την έχουν βοηθήσει. Επίσης, δηλώνει ότι έχει «πολλή βοήθεια και υποστήριξη από τον προϊστάμενο» τον οποίο χαρακτηρίζει «πολύ συνεργάσιμο, πολύ άνθρωπο δηλαδή». Κατά την άποψη της «επειδή είναι λίγο κλειστή η κοινωνία εδώ πέρα και πάνω κάτω όλους λίγο τους ξέρουμε, προσπαθούμε να τα κάνουμε όσο το δυνατόν πιο σωστά». Η ίδια υπάλληλος καταλήγει λέγοντας χαρακτηριστικά: «και από εκεί και πέρα, ό,τι μας φωτίσει ο θεός...».

Την απουσία εκπαίδευσης των υπαλλήλων πάνω στο πρόγραμμα επιβεβαιώνει και η υπάλληλος που χειρίζεται το πρόγραμμα στην δημοτική κοινότητα Ισθμίας. Από ότι μας είπε, πληροφορίες έπαιρνε μέσω e-mail και για τις απορίες της απευθυνόταν στον προϊστάμενο.

Από τις απαντήσεις των υπαλλήλων διαφαίνεται με σαφήνεια η απουσία κατάρτισης των υπαλλήλων, οι οποίοι καλούνται να πραγματοποιήσουν ένα πρόγραμμα αρκετά σύνθετο. Η ανάγκη πλήρους κατάρτισης του προσωπικού είχε επισημανθεί ήδη από την αξιολόγηση του ΕΙΕΑΔ στο πιλοτικό πρόγραμμα του Ελάχιστου Κοινωνικού Εισοδήματος (Χαρίσης, 2015:9), αλλά μέχρι σήμερα δεν έχει υλοποιηθεί.

Το ζήτημα δεν αφορά μόνο την συνολική εκπαίδευση των εργαζομένων για τη διεξαγωγή ενός φιλόδοξου προγράμματος που απαιτεί υψηλή διοικητική ικανότητα

από τις μονάδες της τοπικής αυτοδιοίκησης. Αγγίζει και την απλή ενημέρωση των υπαλλήλων για θέματα τα οποία καλούνται να αντιμετωπίσουν και για τα οποία οφείλουν με τη σειρά τους να ενημερώσουν τους ωφελούμενους.

Ένα απλό παράδειγμα αυτής της έλλειψης ενημέρωσης προέκυψε κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σε μια χρονική στιγμή, όπου μετά την ψήφιση της νέας Κοινής Υπουργικής Απόφασης για το ΚΕΑ, ξεκινούσαν κάποιες αλλαγές στον τρόπο εφαρμογής⁶ του προγράμματος. Στους χώρους των γραφείων που γίνονται οι αιτήσεις ΚΕΑ είχαν αναρτηθεί ανακοινώσεις που ενημέρωναν τους ωφελούμενους για την υποχρέωση εγγραφής τους στον ΟΑΕΔ (οι ανακοινώσεις είχαν συνταχθεί και εκτυπωθεί από τους υπαλλήλους) από την 1-8-2018. Όμως η υπάλληλος δεν είχε ακόμη ενημερωθεί για το ποιες διαδικασίες θα έπρεπε να ακολουθήσει για την καταχώρηση των στοιχείων, οπότε παρακαλούσε τους πολίτες που προσέρχονταν, μιας που δεν έληγε η προθεσμία, να επανέλθουν τον επόμενο μήνα για δει αν θα υπάρξει κάποια αλλαγή στην πλατφόρμα.

Για το συγκεκριμένο ζήτημα ο υπάλληλος που είναι υπεύθυνος για το ΚΕΑ μας είπε ότι «ΘΑ την φτιάξουνε την πλατφόρμα, δεν την έχουν φτιάξει ακόμα...θα κρατάμε αρχείο για να μπορέσουμε όταν θα μας ενημερώσουνε για την πλατφόρμα να τα φτιάξουμε», γιατί αυτό που ενδιαφέρει είναι : «να μην χάσουνε το ΚΕΑ οι άνθρωποι».

5.3.3. Κάλυψη

Η μείωση του ποσοστού μη-ανάληψης και η διεύρυνση της κάλυψης του πληθυσμού από τα προγράμματα οφείλει να αποτελεί βασική προτεραιότητα για τα προγράμματα ελάχιστου εισοδήματος (Crepaldi et al, 2017:88). Στην κατεύθυνση αυτή το πρώτο που πρέπει να διασφαλίζεται είναι η ενημέρωση του πληθυσμού για τα προγράμματα.

⁶ Πρόκειται για την ΚΥΑ Δ/13/οικ./33475/1935 που δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ Β'/2281/15-6-2018. Εδώ στο άρθρο 6 προβλέπεται μεταξύ άλλων η υποχρεωτική η εγγραφή των δικαιούχων και των μελών του νοικοκυριού που δύνανται να εργαστούν και είναι άνεργοι στο Μητρώο ανέργων του Ο.Α.Ε.Δ.

Τα στελέχη του δήμου ρωτήθηκαν για τις διαδικασίες που ακολούθησαν για την ενημέρωση των κατοίκων του δήμου για το πρόγραμμα. Η μεγαλύτερη διαφήμιση του προγράμματος, κατά την άποψη όλων, έγινε μέσα από την τηλεόραση σε εθνικό επίπεδο. Πέρα από αυτό, στον δήμο έγιναν καταχωρήσεις στην ιστοσελίδα του δήμου και σε τοπικά blogs, αναρτήθηκαν αφίσες και μοιράστηκαν φυλλάδια που έστειλε το υπουργείο. Αντίστοιχα έντυπα, αναρτήθηκαν και στους πίνακες ανακοινώσεων, στα γραφεία των δημοτικών ενοτήτων.

Σύμφωνα με την άποψη όλων των υπαλλήλων, η ενημέρωση ήταν πολύ αποτελεσματική, πιστεύουν ότι ενημερώθηκαν όσοι θα μπορούσαν να ωφεληθούν από το πρόγραμμα. Στη δημοτική ενότητα των Αγίων Θεοδώρων η υπάλληλος πρόσθεσε ότι, δεδομένου ότι ο τόπος είναι μικρός και οι άνθρωποι γνωρίζονται, αρκετά συχνά θα ενημερώσει για διαδικασίες και προθεσμίες τους πολίτες που θα συναντήσει και στο δρόμο ή θα ζητήσει μέσω γνωστών να ειδοποιηθούν. Αντίστοιχα, στην κοινότητα Ισθμίας η υπάλληλος ανέφερε ότι γίνεται προσπάθεια προσέγγισης ατόμων που πιστεύουν ότι είναι υποψήφιοι δικαιούχοι αλλά δεν πηγαίνουν να κάνουν αίτηση.

Πάνω σε αυτό το θέμα ο προϊστάμενος διευκρίνισε ότι το μικρό μέγεθος του δήμου βοηθάει στον εντοπισμό των δικαιούχων αλλά «όχι σαν υπηρεσίες, λόγω του όγκου της εργασίας και της γραφειοκρατίας δεν μπορώ να βγω σαν κοινωνικός λειτουργός». Εντοπίζονται πιο εύκολα γιατί: «πάντα υπάρχει ένας γείτονας, ένας συγγενής που θα ενημερώσει». Όμως και πάλι οι ισορροπίες είναι λεπτές: «δεν μπορείς να πας στο σπίτι του άλλου να του πεις να κάνει αίτηση, αλλά αν έρθει κάποιος γνωστός, του λες να δώσει το τηλέφωνό σου ή του λες τα δικαιολογητικά που χρειάζονται για να του τα πει». Έτσι με άτυπες διαδικασίες, που ευνοούνται από το μικρό μέγεθος του δήμου προωθείται το πρόγραμμα και εξασφαλίζεται, κατά τους ερωτώμενους μεγάλο ποσοστό κάλυψης.

Ο ίδιος υπάλληλος στη συνέχεια, θίγει το ζήτημα του στιγματισμού και της περηφάνειας που συχνά αναφέρεται επίσης, ως ένας από τους λόγους μη-ανάληψης των προγραμμάτων εισοδηματικής ενίσχυσης (Ματσαγγάνης 2004, Crepaldi et al 2017, Frazer et Marlier 2016) . Λέει χαρακτηριστικά: «εγώ θεωρώ ότι αυτοί που δεν έχουν έρθει για το ΚΕΑ και το δικαιούνται, δεν είναι από θέμα ενημέρωσης, είναι κάποιοι που δεν θέλουν από εγωισμό. Το γνωρίζουν, αλλά δεν θέλουν. Αυτό το

βλέπω ιδιαίτερα με τα τρόφιμα, για παράδειγμα, από τα Ίσθμια και τους Αγίους Θεοδώρους όταν έχει διανομή τροφίμων στο ΤΕΒΑ δηλώνουν να τα παίρνουν από εδώ, γιατί δεν θέλουν να τους βλέπουν στην ουρά να παίρνουν τρόφιμα».

Μέσα από την εμπειρία του, ο υπάλληλος επιβεβαιώνει την ύπαρξη ενός ακόμη στοιχείου που εμποδίζει την ένταξη σε πρόγραμμα ελάχιστου εισοδήματος. Αυτό αφορά την πολυπλοκότητα της διαδικασίας της αίτησης, η οποία μπορεί να αποθαρρύνει κάποιους δικαιούχους από την πραγματοποίηση της (Frazer et Marlier, 2016: 25). Είναι αλήθεια ότι έχει γίνει προσπάθεια απλούστευσης της διαδικασίας αίτησης, σε σχέση με την πρώτη φάση της πιλοτικής εφαρμογής, όπου το πρόβλημα είχε αρχικά επισημανθεί. Τέλος, η διασύνδεση των υπηρεσιών έχει προχωρήσει σε μεγάλο βαθμό και πολλά στοιχεία των πολιτών εμφανίζονται προσυμπληρωμένα στην αίτηση, μετά την εισαγωγή του ΑΜΚΑ και του ΑΦΜ.

Παρά τις βελτιώσεις, πάντα υπάρχουν περιπτώσεις όπου απαιτείται η προσκόμιση δικαιολογητικών, για την εισαγωγή και την επιβεβαίωση κάποιων στοιχείων. Σε αυτές τις περιπτώσεις, ο υπάλληλος μας επισημαίνει ότι μπορεί να παρουσιαστούν διάφορα εμπόδια: «αν κάποια δικαιολογητικά δεν μπορούμε να τα βρούμε ηλεκτρονικά, μπορεί να πεις σε κάποιον να σου φέρει βεβαίωση ενσήμων από το ΙΚΑ στην Κόρινθο και να σου πει ότι δεν έχει λεφτά να πάει στην Κόρινθο. Και να έρθει μετά από μια εβδομάδα και να σου πει ότι πήγε με τα πόδια...». Μας λέει επίσης, ότι χρειάζεται υπομονή για να κατατοπίσεις τον κάθε πολίτη για το που να αναζητήσει τα απαιτούμενα δικαιολογητικά. Και μας διευκρινίζει ότι: «στο ΚΕΑ πλέον δεν είναι άνθρωποι όπως ήταν στα επιδόματα της πρόνοιας που ήταν χαμηλού μορφωτικού επιπέδου. Πλέον έχουμε ανθρώπους που είναι μορφωμένοι, έχουν επίπεδο..., αλλά ακόμα και ένας μορφωμένος άνθρωπος θέλει κατατόπιση, γιατί του βγαίνει αντίδραση λόγω της κατάστασης που περιήλθε, του ζητάς να φέρει ένα χαρτί και του φαίνεται ακατόρθωτο, του βγαίνει κόπος...».

Οι αυστηροί όροι υπαγωγής στο πρόγραμμα πολλές φορές αποκλείουν άτομα που το δικαιούνταν αλλά από την άλλη θεωρούνται απαραίτητοι για τη μείωση των διαρροών σε μη δικαιούχους. Οι πληροφορητές μας, επιβεβαιώνουν ότι: «όπως είναι ο νόμος μένουν άνθρωποι που δικαιούνται απέξω» και αναφέρονται κυρίως σε φιλοξενούμενους χωρίς εισοδήματα σε νοικοκυριά όπου κάποιο μέλος εργάζεται. Διαπιστώνουν όμως επίσης, ότι συχνά οι υποψήφιοι δικαιούχοι αναζητούν

τεχνάσματα για να καταφέρουν να ενταχθούν στο πρόγραμμα. Όπως χαρακτηριστικά λέει μία υπάλληλος: «αν δεν είναι δικαιούχοι, προσπαθούν να βρουν τι ‘μαμουριά’ να κάνουνε για να μπορέσουν να ενταχθούν».

Ο προϊστάμενος υπάλληλος μας περιγράφει ένα τέχνασμα που ο ίδιος έχει αντιληφθεί ότι συμβαίνει συχνά, τον τελευταίο καιρό: «Το τελευταίο διάστημα έχουμε πολλές αιτήσεις για αστεγία! Οι λογιστές τους βάζουν στα κόλπα! Αν δουλεύεις και παίρνεις 300€ εσύ και 300€ ο άντρας σου και έχετε ένα παιδί 25 χρονών που δεν δουλεύει, δεν μπορεί να πάρει το ΚΕΑ γιατί είναι φιλοξενούμενος σου και μετράει συνολικά το εισόδημα του νοικοκυριού. Οπότε οι λογιστές προτείνουν στον νεαρό να δηλώσει άστεγος, για να μην φαίνεται ότι μένει με τους γονείς. Έτσι, αυξήθηκε ο αριθμός των αιτήσεων για αστεγία, δεν είχαμε καμία αίτηση, και έχουμε ξαφνικά 30 αιτήσεις! Έρχεται ο κοινωνικός λειτουργός να κάνει αυτοψία, του δείχνεις μια αποθήκη ότι μένεις εκεί...ε, δεν μπορεί να έρχεται και κάθε μέρα να βλέπει ότι όντως μένεις εκεί...»

Η αδήλωτη εργασία και η φοροδιαφυγή αποτελούν διαχρονικά προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας. Ήδη από τις συζητήσεις που είχαν γίνει στα πλαίσια της έναρξης ενός προγράμματος ελάχιστου εισοδήματος στην Ελλάδα η φοροδιαφυγή είχε επισημανθεί ως παράγοντας που μπορεί να προκαλέσει προβλήματα στη στόχευση του προγράμματος και ένταξη στο πρόγραμμα ατόμων που δεν είναι πράγματι δικαιούχοι (Ματσαγγάνης, 2013:19). Η πιλοτική εφαρμογή του προγράμματος «Εγγυημένο Κοινωνικό Εισόδημα», επιβεβαίωσε αυτούς τους φόβους. Αυτοί που ευνοήθηκαν ήταν κυρίως οι εργαζόμενοι σε αδήλωτες εργασίες, αυτοαπασχολούμενοι ή αγρότες εις βάρος των ανέργων, των εποχιακά απασχολούμενων ή των χαμηλόμισθων (Δημουλάς, 2017: 16).

Στην καθημερινή τους επαφή με τους πολίτες οι υπάλληλοι αντιμετωπίζουν περιπτώσεις που η λογική τους υποδεικνύει ότι υπάρχουν αδήλωτα εισοδήματα. Η υπάλληλος στους Αγίους Θεοδώρους, μας είπε ότι : «προσπαθούμε να δηλώνουμε ακριβή στοιχεία, άσχετα τι μας λέει ο άλλος, δηλαδή να κάνουμε κάποια εξακρίβωση με κάποιους γνωστούς που έχουμε...». Όμως, από τη στιγμή που το δηλωμένο στην εφορία εισόδημα είναι μέσα στα όρια, δεν μπορούν παρά να προχωρήσουν στην υποβολή της αίτησης.

Παραδείγματα τέτοιων περιπτώσεων μας παραθέτει ο προϊστάμενος υπάλληλος : « δεν μπορεί να βλέπεις μια οικογένεια να δηλώνει ότι πληρώνει ενοίκιο εδώ, ενοίκιο στην Πάτρα που σπουδάζει ένα παιδί να έχει αυτοκίνητο και όλα και να παίρνει το ΚΕΑ! Μόνο τα χρήματα που δίνει για ενοίκιο, τα πάγια έξοδα, η ΔΕΗ, η ασφάλεια του αυτοκινήτου, φτάνουν τα 5 χιλιάδικα και παίρνει 2 από το ΚΕΑ, δηλαδή πως ζει; Ή υπάρχει και η άλλη περίπτωση , που έρχεται να κάνει αίτηση, κάποιος άγαμος και σου φέρνει ενοικιαστήριο 350€ το μήνα. Δηλώνει άνεργος με μηδενικό εισόδημα, άρα παίρνει 200€ από το ΚΕΑ. Μόνο το ενοίκιο του σπιτιού δεν φτάνει το ΚΕΑ να το καλύψει. Άρα λοιπόν πως ζει;»

Τα ζητήματα αυτά γίνονται αντιληπτά και προβληματίζουν τους υπαλλήλους στον δήμο. Ο προϊστάμενος πάνω στο θέμα της φοροδιαφυγής μας είπε ότι κατά τη γνώμη του, αν υπήρχε ένα αντικειμενικότερο σύστημα φορολόγησης πολλές από τις αστοχίες του ΚΕΑ δεν θα υπήρχαν. Στις περιπτώσεις πάντως που υπάρχουν αμφιβολίες αναφορικά με τις συνθήκες διαβίωσης, ζητείται αυτοψία. Οι αυτοψίες πραγματοποιούνται από κοινωνικούς λειτουργούς που έρχονται από την Περιφέρεια, ώστε να υπάρχει αντικειμενικότητα. Η φοροδιαφυγή και η αδήλωτη εργασία σε πολλά σημεία των συζητήσεων επισημάνθηκαν ως σημαντικοί παράγοντες εξαπάτησης, οι οποίοι βέβαια, εξακολουθούν να υφίστανται.

5.3.4. Στελέχωση

Τα στελέχη που έχουν αναλάβει τη λειτουργία του προγράμματος στο δήμο είναι τέσσερα. Στην έδρα του δήμου εργάζεται ο προϊστάμενος και το τελευταίο διάστημα έχει προστεθεί άλλη μία υπάλληλος, η οποία ακόμα είναι στο στάδιο της εκπαίδευσης. Οι άλλοι δύο υπάλληλοι που παραλαμβάνουν αιτήσεις ένταξης στο πρόγραμμα εργάζονται στη δημοτική ενότητα Αγίων Θεοδώρων και στην δημοτική κοινότητα Ισθμίας.

Το ζήτημα της στελέχωσης των δημοτικών υπηρεσιών ήταν επίσης ένα πρόβλημα που είχε ήδη επισημανθεί κατά την αξιολόγηση του πιλοτικού προγράμματος του ΕΚΕ (Χαρίσης, 2015:8) . Το περιορισμένο αριθμητικά προσωπικό που απασχολείται στο πρόγραμμα, έχει και άλλα παράλληλα καθήκοντα στην υπηρεσία, με αποτέλεσμα να πιέζεται πολύ για να ανταπεξέλθει.

Σχετικά με το θέμα αυτό η υπάλληλος στη δημοτική ενότητα των Αγίων Θεοδώρων μας είπε ότι: «δεν υπάρχει προσωπικό εδώ πέρα, εδώ έχουμε μείνει τρία άτομα που τα κάνουμε όλα. Εγώ που έχω και το ληξιαρχείο, που δεν κλείνω, Σαββατοκύριακο κινητό, δεν κλείνω τίποτα, [...], ληξιαρχείο, ΚΕΑ, ΚΕΠ το οποίο δεν ξέρεις που αρχίζει και που τελειώνει..., έχουμε τρελαθεί εδώ πέρα, προσπαθούμε όσο μπορούμε.»

Ο προϊστάμενος υπάλληλος, πρόσθεσε ότι : « εμένα μου αρέσει πολύ η επαφή με τον κόσμο, γι' αυτό διάλεξα αυτό το επάγγελμα(του κοινωνικού λειτουργού). Αλλά κάποια στιγμή σε κουράζει είναι πολύ ψυχοφθόρο. Μέχρι πριν τρεις μήνες δεν υπήρχε άλλο άτομο, τώρα ήρθε η συνάδελφος η οποία μαθαίνει ακόμα...ο όγκος της δουλειάς είναι μεγάλος και είναι ένα πρόβλημα ότι έχουμε πάρα πολλά αντικείμενα. Από την άλλη, δεν θέλουμε να βάλουμε μέρες και ώρες κοινού για κάθε αντικείμενο, γιατί έρχεται και από μακριά ο άλλος. Αλλά έτσι κι αλλιώς το πιο κουραστικό, για παράδειγμα, είναι ότι έρχεται κάποιος να κάνουμε ΚΕΑ και δεν είναι εύκολη περίπτωση έχει φιλοξενούμενους, εργαζόμενους και τέτοια. Προσπαθείς, λοιπόν να του εξηγήσεις τα δικαιολογητικά, δεν είναι απλή περίπτωση, του τα λες και φεύγει. Και έρχεται ο επόμενος και θέλει φαρμακευτική. Πρέπει να αφήσεις τα άλλα στο μυαλό σου στην άκρη και να κατεβάσεις τι πρέπει να κάνεις εκεί. Και μετά έρχεται ο άλλος που είναι

πυρόπληκτος⁷ και πρέπει να λειτουργήσεις αλλιώς. Και μετά έρχεται μια εισαγγελική για να κάνεις κοινωνική έρευνα για παραμέληση, κακοποίηση, οτιδήποτε και πρέπει να λείψεις από τη δουλειά 2-3 μέρες. Όταν ήμουν μόνος μου γινόταν χαμός, και μετά έπρεπε να πάρω στο σπίτι μου να γράψω την έκθεση γιατί εδώ δεν μπορείς να συγκεντρωθείς από τη συνεχή ροή των πολιτών»

Το πρόβλημα όμως του φόρτου εργασίας και της υποστελέχωσης των κοινωνικών υπηρεσιών, επηρεάζει και την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών αλλά και την ταχύτητα διεκπεραίωσης των αιτημάτων των πολιτών. Συνεχίζοντας ο ίδιος υπάλληλος, αναφέρει χαρακτηριστικά: « δεν υπάρχει προσωπικό με ειδικευση ,[...].

⁷ Η Δ.Ε. Αγίων Θεοδώρων και η Δ.Κ. Ισθμίας του Δήμου Λουτρακίου-Περαχώρας-Αγίων Θεοδώρων, της Περιφερειακής Ενότητας Κορινθίας, της Περιφέρειας Πελοποννήσου κηρύχθηκε σε κατάσταση Έκτακτης Ανάγκης Πολιτικής Προστασίας, για την αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών και την άμεση διαχείριση των συνεπειών που προέκυψαν από τις δασικές πυρκαγιές που εκδηλώθηκαν στις 23 Ιουλίου 2018 στις εν λόγω περιοχές, δηλαδή λίγο πριν τη διεξαγωγή της έρευνας.

Αλλά είναι στην Ελλάδα γενικά υποστελεχωμένες οι κοινωνικές υπηρεσίες στους δήμους και στις περιφέρειες, φαντάσου ότι τώρα στην Κόρινθο έχει έναν κοινωνικό λειτουργό για όλη την Κορινθία. Μόνο εγώ σε μια βδομάδα πρέπει να έχω στείλει τέσσερις κοινωνικές έρευνες για αστεγία ⁸ και για κάτι άλλα, φαντάσου όλοι οι άλλοι δήμοι. Επίσης, μπορεί να σου πει ότι έχει καλυφθεί το πλαφόν της βενζίνης και δεν μπορεί να γίνει μετακίνηση για μια βδομάδα, δέκα μέρες και εσύ να του λες πιέζομαι, θέλω την κοινωνική έρευνα γιατί χάνονται λεφτά, αλλά και αυτός με τι θα έρθει. Δεν κατανοούν την αμεσότητα του προβλήματος. Παρακαλώ για να κάνουμε τη δουλειά μας, όταν έχουμε ΤΕΒΑ διανομή τροφίμων, τις υπηρεσίες να φέρουν προσωπικό να ξεφορτώσουμε και κανείς δεν θέλει να έρθει να κουβαλάει...».

Για να καταλήξει τελικά να πει ότι: «Ξέρεις τι γίνεται; Εγώ το βλέπω και σε άλλες υπηρεσίες, το βλέπω και στη δική μου: αυτό που κάνεις ευχάριστα, κάποια στιγμή σου γίνεται γάγγραινα, αν δεν υπάρχει κατανόηση από την υπηρεσία για να γίνει κάλυψη για να μπορείς να βοηθήσεις όπως θέλεις. ...».

5.3.5. Συμπληρωματικές κοινωνικές υπηρεσίες, παροχές και αγαθά.

Ο σχεδιασμός του προγράμματος προβλέπει το συνδυασμό της εισοδηματικής ενίσχυσης με κοινωνικές υπηρεσίες, παροχές και αγαθά. Με αυτό το σκεπτικό, ρωτήσαμε τους υπαλλήλους για το κατά πόσο ενημερώνουν τους δικαιούχους για όλες τις παροχές που τους εξασφαλίζει η ένταξη τους στο πρόγραμμα και για το κατά πόσο σαν υπηρεσία διασφαλίζουν την πρόσβαση των δικαιούχων σε αυτές.

Οι υπάλληλοι στις δύο δημοτικές ενότητες απάντησαν ότι ενημερώνουν τους ενδιαφερόμενους για όλες τις παροχές που υπάρχουν. Αυτό το οποίο όλοι οι υπάλληλοι μας επιβεβαίωσαν ότι ολοκληρώνεται άμεσα από τους ίδιους είναι η αίτηση για το πρόγραμμα ΤΕΒΑ η οποία έχει ενσωματωθεί στην αίτηση του ΚΕΑ.

Ο προϊστάμενος διευκρινίζει πάνω σε αυτό: « από όλες τις παροχές που περιλαμβάνονται στην ΚΥΑ, δεν εφαρμόζεται αυτεπάγγελτα σχεδόν καμία. Το μόνο που γίνεται στην ουσία αυτόματα είναι το ΤΕΒΑ. Δεν γίνεται κάποια έξτρα ενέργεια

⁸ Για την υπαγωγή των αστεγών στο πρόγραμμα είναι απαραίτητη η καταγραφή τους από τις κοινωνικές υπηρεσίες των δήμων. Οι κοινωνικοί λειτουργοί διενεργούν κοινωνική έρευνα για επιτόπια επαλήθευση των συνθηκών διαβίωσης του νοικοκυριού.

απλά κλικάρεις, δηλώνεις ότι το επιθυμείς. Για όλα τα άλλα πρέπει να γίνουν διαδικασίες».

Όπως, ο ίδιος, μας περιγράφει: « δεν πάει αυτόματα από το ΚΕΑ στην φαρμακευτική περίθαλψη. Πρέπει να συμπληρώσει το έντυπο της φαρμακευτικής, πρέπει να φέρει Ε1, εκκαθαριστικό, εκκαθαριστικό ΕΝΦΙΑ, αν έχει κάποια περιουσιακά στοιχεία, τη μόνιμη κατοικία που να φαίνεται σε κάποιο έντυπο... και μετά μπαίνουμε εμείς σε μια πλατφόρμα της ΗΔΙΚΑ που βλέπουμε αν είναι ανασφάλιστος και αν πληροί τις προϋποθέσεις της ασφάλισης και του δίνουμε τη φαρμακευτική μόνο. Γιατί η ιατρική κάλυψη είναι μόνο με τον ΑΜΚΑ πλέον, πας στα νοσοκομεία ...».

Όλα αυτά τα δεδομένα, τα οποία τώρα ο ωφελούμενος καλείται να αποδείξει προσκομίζοντας τα αντίστοιχα δικαιολογητικά, είναι δεδομένα τα οποία για την συμπλήρωση της αίτησης ένταξης στο ΚΕΑ έχουν συμπληρωθεί και διασταυρωθεί ηλεκτρονικά στην πλατφόρμα του προγράμματος. Θα έπρεπε λοιπόν να υπάρχει ένας ολοκληρωμένος σχεδιασμός, που να περιλαμβάνει την άμεση σύνδεση των συμπληρωματικών παροχών με το ΚΕΑ ώστε να αποφεύγεται η ταλαιπωρία πολιτών και υπαλλήλων. Μια τέτοια διασύνδεση θα διασφάλιζε και την καθολική πρόσβαση των δικαιούχων στις παροχές, όπως γίνεται ήδη σήμερα με το πρόγραμμα ΤΕΒΑ. Η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών και η συνεργασία μεταξύ των δημοσίων υπηρεσιών θα μπορούσαν να παίξουν σημαντικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση.

Υπάρχουν όμως και παροχές οι οποίες προβλέπονται και από το ΦΕΚ Β'2089/7-7-2016 οι οποίες όπως μας εξηγεί ο αρμόδιος υπάλληλος είναι δύσκολο να πραγματοποιηθούν στον δήμο που μελετάμε. Συγκεκριμένα μας διευκρινίζει ότι: «...Ας πούμε για τη μείωση τελών στους δήμους που λέει, θα πρέπει να πάρει απόφαση το δημοτικό συμβούλιο του κάθε δήμου και με βάση ποιο ποσό εάν θα εντάξει αυτήν την κατηγορία. Δεν γνωρίζω δήμο, ή δεν έχει πέσει στην αντίληψη μου που να έχει βάλει το ΚΕΑ στη μείωση τελών. Είναι οι τρίτεκνοι, είναι οι πολύτεκνοι, είναι οι ΑΜΕΑ, του ΚΕΑ δεν είναι...γιατί είναι και δύσκολο να παρακολουθηθεί αυτό γιατί ας πούμε κάνεις εσύ αίτηση στο ΚΕΑ εγκρίνεται και κάνεις αίτηση για μείωση τελών. Αλλά σε 5 μήνες εσύ πάνεις δουλειά και βγαίνεις από το ΚΕΑ δεν μπορεί εκεί να ελέγξει ότι θα πρέπει να μην είσαι μετά και στην μείωση. Θέλει μια διαδικασία για να μπορέσουν οι δήμοι να το κάνουν δηλαδή. Δεν μπορεί τώρα άμα πάρει απόφαση το Δημοτικό Συμβούλιο να πει ξεκινάω το ΚΕΑ αύριο. Πρέπει στον

προϋπολογισμό του έτους να προβλέψεις και μετά να το εφαρμόσεις με εκθέσεις του οικονομικού και τέτοια...».

Παράλληλα, υπάρχει ένα κενό που διαφαίνεται στη διασύνδεση των ωφελούμενων του προγράμματος με τις συμπληρωματικές κοινωνικές υπηρεσίες. Αυτό αφορά τις περιπτώσεις των ατόμων που υποβάλλουν αίτηση ηλεκτρονικά, από το σπίτι τους ή με τη βοήθεια λογιστή και δεν μεταβαίνουν στις δημοτικές υπηρεσίες. Από τις απαντήσεις των στελεχών του δήμου προέκυψε ότι στις περιπτώσεις αυτές δεν έχουν καμία ενημέρωση για την πραγματοποίηση της αίτησης. Έτσι, δεν έρχονται σε καμία επαφή με τον αιτούντα ώστε να τον ενημερώσουν για τις προσφερόμενες παροχές και υπηρεσίες, πόσο μάλλον για να διαγνώσουν τις ανάγκες του .

5.3.6. Εξατομικευμένη προσέγγιση

Από τον σχεδιασμό του προγράμματος προβλέπεται ένας πολύ σημαντικός ρόλος για τις εξατομικευμένες δράσεις κοινωνικής επανένταξης των δικαιούχων. Μέσα από αυτές επιδιώκεται η ολοκληρωμένη αντιμετώπιση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι ωφελούμενοι και η ενδυνάμωση τους, ώστε σταδιακά να μπορέσουν να ίσως να αποδεσμευτούν και από την οικονομική ενίσχυση .

Πάνω στο θέμα αυτό ρωτήσαμε τους υπαλλήλους για το κατά πόσο προωθούν τους ωφελούμενους σε προγράμματα ψυχοκοινωνικής υποστήριξης, ανάλογα με τις ανάγκες τους. Η υπάλληλος στην δημοτική κοινότητα Ισθμίας μας είπε ότι αν αντιληφθούν ότι κάποιος ωφελούμενος αντιμετωπίζει ιδιαίτερα προβλήματα

θα ειδοποιήσουν την υπηρεσία «Μέριμνα»⁹ για να αναλάβει. Όπως όμως έγινε αντιληπτό από τις απαντήσεις της, δεν γνώριζε τι ακριβώς κάνει αυτή η υπηρεσία, με τι ειδικότητες είναι στελεχωμένη και τι υπηρεσίες παρέχει.

⁹ Ο Δημοτικός Οργανισμός Κοινωνικής Προστασίας, Αλληλεγγύης και Παιδείας Λουτρακίου – Αγίων Θεοδώρων (Δ.Ο.ΚΟ.Π.Α.Π.) αποτελεί τον φορέα άσκησης πολιτικής του Δήμου στους τομείς της Υγείας, Κοινωνικής Πρόνοιας, Αλληλεγγύης και Παιδείας. Ο Δ.Ο.ΚΟ.Π.Α.Π. είναι Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου με τον διακριτικό τίτλο «ΜΕΡΙΜΝΑ» και συστάθηκε με το ΦΕΚ 1960/2-9-2011.

Αντίστοιχα, η υπάλληλος στην δημοτική ενότητα των Αγίων Θεοδώρων, μας απάντησε ότι παλιά λειτουργούσε το πρόγραμμα «βοήθεια στο σπίτι» στο δήμο, αλλά τώρα πια έχει καταργηθεί και συνέχισε μιλώντας για τις ελλείψεις στο προσωπικό. Από τα παραπάνω οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι στα δύο αυτά σημεία γίνεται απλά παραλαβή αιτήσεων ένταξης στο πρόγραμμα και απουσιάζει η συνεκτίμηση των ιδιαίτερων αναγκών των πολιτών για την υπαγωγή τους σε διάφορα προγράμματα.

Αντίθετα, στην κεντρική υπηρεσία του δήμου ο υπάλληλος μας είπε ότι : «γίνανε συνοδευτικές υπηρεσίες για ψυχοκοινωνική υποστήριξη, με συμβουλευτική γονέων, διατροφολόγο, θεατρική αγωγή και άλλα, όμως δεν υπήρχε μεγάλη συμμετοχή. Έγινε μεγάλη ενημέρωση με όλα τα δίκτυα και ενημερώναμε και κατ' ιδίαν όποιον ερχόταν για τροποποίηση ή στη διανομή τροφίμων που τους βλέπεις όλους». Όπως μας ενημερώνει στη συνέχεια, για την πραγματοποίηση αυτών των δράσεων δεν είχε προσληφθεί μόνιμο προσωπικό, αλλά είχαν υπογραφεί συμβάσεις μικρής διάρκειας που έληξαν το 2017. Για το 2018 ακόμη δεν έχουν υπογραφεί νέες συμβάσεις και μας επισημαίνει τη δυσκολία που θα υπάρχει για να ενημερωθεί εκ νέου ο κόσμος , να ξανακάνει αιτήσεις, αλλά και να εμπιστευτεί ξανά το πρόγραμμα και τους νέους υπαλλήλους.

Δεδομένου ότι δεν υπάρχει κεντρικός σχεδιασμός και χρηματοδότηση των συνοδευτικών δράσεων, είναι αρκετά δύσκολο να υλοποιηθούν στην πράξη και να είναι ελκυστικές για τους ωφελούμενους. Όπως επισημαίνει ο ίδιος υπάλληλος: «όταν πάει ένας κοινωνικός λειτουργός ή ψυχολόγος σε μια οικογένεια, δεν μπορεί να αλλάξει. Φτιάχνεις μια σχέση όπου υπάρχει εμπιστοσύνη, μαθαίνεις πράγματα για την οικογένεια για να μπορείς να βοηθήσεις. Δεν μπορείς να αλλάξεις κάθε 6 ή 8 μήνες, μετά να μένεις 3-4 μήνες χωρίς κάλυψη και μετά ξανά από την αρχή. Παρόλο που είχε πολύ καλούς επιστήμονες, δεν είχε μεγάλη ανταπόκριση.[...]Και μετά λόγω της μικρής προσέλευσης, βάλανε τους πολίτες να πηγαίνουν στην Κόρινθο, με ό,τι δυσκολία συνεπάγεται για να πάει κάποιος».

5.4. Συμπεράσματα

5.4.1. Εκπαίδευση υπαλλήλων

Η εκπαίδευση του προσωπικού πάνω στη λειτουργία του προγράμματος ήταν ανεπαρκής και πρόχειρη. Έτσι, μένει στους υπαλλήλους πολύς χώρος για αυτοσχεδιασμό όπου την κάθε ιδιαίτερη περίπτωση, ο υπάλληλος μόνος θα πρέπει να βρει τρόπο να την αντιμετωπίσει. Ουσιαστικά, η επίλυση των προβλημάτων έγκειται στον χαρακτήρα και τη διάθεση του κάθε υπαλλήλου. Επιπρόσθετα, καθώς οι συναντήσεις έλαβαν χώρα σε ένα χρονικό διάστημα όπου εγκαινιάζονταν αλλαγές στην εφαρμογή του προγράμματος, διαπιστώθηκε ότι οι υπάλληλοι δεν είχαν έγκαιρα ενημερωθεί για το τι ακριβώς θα περιλάμβαναν. Στην συγκεκριμένη περίπτωση του δήμου που μελετήθηκε, οι υπάλληλοι φάνηκαν πρόθυμοι να λύσουν τα προβλήματα και να βοηθήσουν τους ενδιαφερόμενους να ενταχθούν στο πρόγραμμα. Η έλλειψη όμως συστηματικής εκπαίδευσης και συγκεκριμένου πρωτοκόλλου για την αντιμετώπιση των προβλημάτων προκαλεί ανησυχία για το τι μπορεί να επικρατεί σε άλλους δήμους.

5.4.2. Κάλυψη του πληθυσμού

Η ενημέρωση των πολιτών για το πρόγραμμα στον δήμο που μελετήσαμε, έγινε κυρίως μέσα από τη διαφημιστική καμπάνια που έλαβε χώρα σε εθνικό επίπεδο. Από την άλλη λόγω του περιορισμένου μεγέθους του δήμου η ενημέρωση και η προσέγγιση των πολιτών προκειμένου να ενταχθούν σε αυτό, φαίνεται να ευνοείται από την ύπαρξη άτυπων καναλιών. Όπως μας είπαν οι υπάλληλοι, πολλοί πολίτες ενημερώθηκαν από γνωστούς και συγγενείς ή από τους ίδιους τους υπαλλήλους αλλά ενώ βρίσκονταν εκτός υπηρεσίας.

Από την άλλη πλευρά οι υπάλληλοι μας επισήμαναν ότι το μικρό μέγεθος του δήμου όμως μπορεί να λειτουργήσει και αποτρεπτικά. Σύμφωνα με τα λεγόμενά τους μεγεθύνει τον κίνδυνο στιγματισμού για τους ωφελούμενους του προγράμματος.

Ένα άλλο θέμα που αναδύθηκε από τις συνεντεύξεις, αφορά τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι πολίτες στη συγκέντρωση κάποιων δικαιολογητικών. Ο δήμος που μελετήσαμε, λαμβάνοντας υπόψιν τη δυσκολία των μετακινήσεων των δημοτών διαθέτει τρία σημεία υποδοχής αιτήσεων, που εξυπηρετούν το κοινό σε όλη τη

διάρκεια του ωραρίου. Όμως, υπάρχουν οργανισμοί, όπως το ΙΚΑ ή ο ΟΑΕΔ, που δεν διαθέτουν πια υποκαταστήματα στο δήμο παρά μόνο στην πρωτεύουσα του νομού. Τέτοιες μετακινήσεις δυσκολεύουν πολύ τους δημότες και λειτουργούν αποτρεπτικά στην ένταξή τους στο πρόγραμμα. Δεδομένου μάλιστα ότι από την 1^η Νοεμβρίου, οι άνεργοι δικαιούχοι θα πρέπει να επισκέπτονται όποτε κληθούν, σε προκαθορισμένη από τον Ο.Α.Ε.Δ. ημερομηνία, τα Κ.Π.Α.2 που εξυπηρετούν το Δήμο διαμονής τους και να συνεργάζονται με τους εργασιακούς συμβούλους για την παροχή υπηρεσιών εξατομικευμένης προσέγγισης, το πρόβλημα θα ενταθεί.

Η φοροδιαφυγή, τέλος, προκαλεί σύμφωνα τους υπάλληλους το μεγαλύτερο πρόβλημα στην κάλυψη του προγράμματος. Οι περιπτώσεις όπου αντιλαμβάνονται ότι υπάρχει απόκρυψη εισοδημάτων τους προβληματίζουν ιδιαίτερα και προσπαθούν να τις ελέγξουν, συνήθως όμως χωρίς επιτυχία.

5.4.3. Στελέχωση

Οι υπάλληλοι σε αρκετά σημεία επεσήμαναν ότι ο αριθμός τους είναι περιορισμένος ενώ ο όγκος της δουλειάς τους δεν μειώνεται, όπως περίμεναν, με την πάροδο του χρόνου. Γενικά, είναι επιφορτισμένοι με πολλά διαφορετικά αντικείμενα. Ο επόπτης του προγράμματος, που είναι και κοινωνικός λειτουργός, ασχολείται με όλα τα θέματα του τομέα της κοινωνικής πολιτικής του δήμου, ενώ οι υπάλληλοι στις δημοτικές κοινότητες έχουν πολλά διαφορετικά αντικείμενα. Όλοι έχουν τη διάθεση «να βοηθήσουν», αλλά για να βελτιωθούν οι παρεχόμενες προς τους πολίτες υπηρεσίες χρειάζεται ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού και απεμπλοκή του επιστημονικού προσωπικού από τις γραφειοκρατικές διαδικασίες.

5.4.4. Συμπληρωματικές κοινωνικές υπηρεσίες, παροχές και αγαθά

Οι συμπληρωματικές υπηρεσίες που περιγράφονται στον σχεδιασμό του προγράμματος απαιτούν την υποβολή ξεχωριστών αιτήσεων και την προσκόμιση πρόσθετων δικαιολογητικών. Για το λόγο αυτό, η μόνη υπηρεσία στην οποία εντάσσονται όλοι οι ωφελούμενοι του προγράμματος είναι το πρόγραμμα ΤΕΒΑ που είναι ενσωματωμένο στην βασική αίτηση. Για τις υπόλοιπες παροχές, οι υπάλληλοι

ενημερώνουν όπως μας είπαν τους αιτούντες, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι κάνουν απαραίτητα και αιτήσεις.

5.4.5. Εξατομικευμένη προσέγγιση

Από τις συζητήσεις με τους υπάλληλους, αυτό που προκύπτει είναι ότι οι δράσεις που σχεδιάστηκαν είχαν χαρακτήρα αποσπασματικό και εφήμερο. Δεν βασίστηκαν στην καταγραφή και δικτύωση των κοινωνικών υπηρεσιών που ήδη λειτουργούν στον δήμο και δεν έγιναν προσλήψεις μόνιμου προσωπικού για την πραγματοποίησή τους. Οι ίδιοι οι υπάλληλοι δεν γνώριζαν σε ποια υπηρεσία θα μπορούσαν να παραπέμψουν τους ενδιαφερόμενους ανάλογα με τις ανάγκες. Επίσης, δεδομένου ότι στα σημεία υποδοχής των αιτήσεων οι υπάλληλοι που υπηρετούν είναι απλά διοικητικοί υπάλληλοι και όχι εξειδικευμένο προσωπικό τίθεται το ερώτημα του κατά πόσο μπορούν να διαγνώσουν τις ιδιαίτερες ανάγκες που υπάρχουν σε κάθε νοικοκυριό. Συμπερασματικά, ο πρόχειρος σχεδιασμός των δράσεων δεν κατάφερε να κερδίσει την εμπιστοσύνη των πολιτών, οι οποίοι δεν έδειξαν ενδιαφέρον για τις δράσεις και τις υπηρεσίες παρά μόνο για την οικονομική ενίσχυση.

Παράρτημα Α

Το πρόγραμμα «Εγγυημένο Κοινωνικό Εισόδημα» εφαρμόστηκε στους παρακάτω Δήμους:

Περιφέρεια Αν. Μακεδονίας-Θράκης : Δήμος Δράμας

Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας : Δήμος Έδεσσας

Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας : Δήμος Γρεβενών

Περιφέρεια Ηπείρου: Δήμος Ιωαννίνων

Περιφέρεια Θεσσαλίας : Δήμος Καρδίτσας

Περιφέρεια Ιονίων Νήσων: Δήμος Λευκάδας, Μεγανησίου

Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας: Δήμος Ι.Π. Μεσολογγίου

Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας : Δήμος Χαλκίδας

Περιφέρεια Αττικής: Δήμος Καλλιθέας

Περιφέρεια Πελοποννήσου: Δήμος Τρίπολης

Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου: Δήμος Σάμου

Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου: Δήμος Σύρου

Περιφέρεια Κρήτης: Δήμος Μαλεβιζίου

Παράρτημα Β

Στο πιλοτικό πρόγραμμα εφαρμογής του ΚΕΑ συμμετείχαν οι ακόλουθοι 30 δήμοι:

Περιφέρεια Αττικής

Νέας Ιωνίας

Ασπρόπυργου

Ελευσίνας

Φυλής

Αγίων Αναργύρων –Καματερού

Αιγάλεω

Κερατσινίου- Δραπετσώνας

Νίκαιας-Αγίου Ιωάννη Ρέντη

Περάματος

Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

Λαμίας

Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

Βέροιας

Παύλου Μελά

Κιλκίς

Κατερίνης

Περιφέρεια Κρήτης

Ρεθύμνου

Γόρτυνας

Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας –Θράκης

Ορεστιάδας

Καβάλας

Περιφέρεια Ηπείρου

Άρτας

Περιφέρεια Ιονίων Νήσων

Ζακύνθου

Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Λέσβου

Περιφέρεια Πελοποννήσου

Καλαμάτας

Σικυώνας

Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

Καλύμνου

Λέρου

Περιφέρεια Θεσσαλίας

Τρικκαίων

Ελασσόνας

Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

Πύργου

Αιγιαλείας

Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Καστοριάς

Παράρτημα Γ

Κριτήρια ένταξης στο πρόγραμμα ΚΕΑ

Σύνθεση νοικοκυριού	Εξαμηνιαίο εισόδημα	Όριο καταθέσεων/μετοχών/ομολόγων	Αξία ακίνητης περιουσίας	Αξία κινητής περιουσίας
Μονοπρόσωπο νοικοκυριό	1200€	4800€	90000€	6000€
Νοικοκυριό με 2 ενήλικες ή μονογονεϊκό με 1 ανήλικο μέλος	1800€	7200€	105000€	6000€
Νοικοκυριό με 2 ενήλικες και 1 ανήλικο μέλος ή μονογονεϊκό με 2 ανήλικα μέλη	2100€	8400€	120000€	6000€
Νοικοκυριό με 3 ενήλικες ή 2 ενήλικες και 2 ανήλικα μέλη ή μονογονεϊκό με 3 ανήλικα μέλη	2400€	9600€	135000€	6000€
Νοικοκυριό με 3 ενήλικες και 1 ανήλικο ή 2 ενήλικες και 3 ανήλικα ή μονογονεϊκό με 4 ανήλικα	2700€	10800€	150000€	6000€
Νοικοκυριό με 4 ενήλικες ή 2 ενήλικες και 4 ανήλικα ή μονογονεϊκό με 5 ανήλικα μέλη	3000€	12000€	150000€	6000€
Ανώτατο όριο ανεξάρτητα με τον αριθμό των μελών	5400€	14400€	150000€	6000€

Παράρτημα Δ

Ερωτηματολόγιο προς τους υπαλλήλους του δήμου Λουτρακίου-Περαχώρας-Αγίων Θεοδώρων

1^{ος} άξονας:

Με ποιες διαδικασίες γίνεται ο εντοπισμός των δικαιούχων; Θα συζητηθεί το κατά πόσο η υπηρεσία εξυπηρετεί απλά όσους προσέρχονται για να υποβάλλουν αίτηση ένταξης στο ΚΕΑ ή επιστρατεύει και άλλα μέσα για τον εντοπισμό και την προσέγγιση των δικαιούχων που δυσκολεύονται οι ίδιοι να απευθυνθούν στην υπηρεσία.

Ενδεικτικά μπορούν να τεθούν τα παρακάτω ερωτήματα:

1. Με ποιόν τρόπο «διαφημίζεται» το πρόγραμμα ΚΕΑ στους κατοίκους του δήμου;
2. Πιστεύετε ότι υπάρχει επαρκής κάλυψη από το μέτρο στον δήμο σας ή είναι πολλές οι περιπτώσεις δικαιούχων που δεν κάνουν αίτηση (μη ανάληψης);
3. Το μέγεθος του δήμου σας επιτρέπει τον εντοπισμό δικαιούχων που δεν έχουν τη δυνατότητα να προσέλθουν οι ίδιοι για την υποβολή αίτησης;
4. Ποιοι πιστεύετε ότι είναι οι λόγοι για τους οποίους κάποιοι δημότες δυσκολεύονται να προσέλθουν για την υποβολή αίτησης ; (έλλειψη ενημέρωσης, αδυναμία προσέλευσης λόγω αναπηρίας, αποφυγή κοινωνικού στιγματισμού, δυσκολία στη συγκέντρωση δικαιολογητικών κα.)
5. Υπάρχει στην υπηρεσία το κατάλληλο προσωπικό για να προσεγγίσει τους δημότες που θα ήταν δικαιούχοι του προγράμματος αλλά δεν προσέρχονται οι ίδιοι στην υπηρεσία;

2^{ος} άξονας:

Γίνεται προσπάθεια εξατομικευμένης προσέγγισης των δικαιούχων του προγράμματος ΚΕΑ με προώθησή τους σε παράλληλες δράσεις; Μας ενδιαφέρει να δούμε το πώς οι δικαιούχοι του προγράμματος ενημερώνονται για άλλες κοινωνικές υπηρεσίες και αγαθά που δικαιούνται και ποια είναι αυτά που παρέχονται από τον συγκεκριμένο δήμο.

Προτείνονται τα παρακάτω ερωτήματα:

1. Όταν κάποιος υποβάλει μέσω της υπηρεσίας σας αίτηση, ενημερώνεται για όλες τις παροχές που του εξασφαλίζει η ένταξη στο πρόγραμμα; (πχ

ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, παραπομπή και ένταξη σε δομές και υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας και υποστήριξης κλπ.)

2. Προωθείται και διασφαλίζεται από την υπηρεσία η πρόσβαση των δικαιούχων σε κοινωνικές υπηρεσίες και αγαθά (κοινωνικό τιμολόγιο, κοινωνικό παντοπωλείο, δημοτικά τέλη, ΤΕΒΑ κλπ., όπως προβλέπεται από το πρόγραμμα);
3. Σχεδιάζονται από την υπηρεσία εξατομικευμένα προγράμματα για τους δικαιούχους με βάση την εκτίμηση των αναγκών τους; (ψυχοκοινωνική στήριξη, επαγγελματική συμβουλευτική καθοδήγηση, κλπ.)
4. Όταν ωφελούμενοι του ΚΕΑ που κατοικούν στα όρια του δήμου σας υποβάλλουν ηλεκτρονικά αίτηση, ενημερώνεται η υπηρεσία σας; Επιδιώκετε την επικοινωνία μαζί τους προκειμένου να τους ενημερώσετε για τυχόν παράλληλες δράσεις και για προγράμματα κοινωνικής ένταξης που δικαιούνται ;
5. Οι εργαζόμενοι έχουν δεχτεί κάποια επιμόρφωση σχετικά με τη λειτουργία του Κοινωνικού Εισοδήματος αλληλεγγύης;

Βιβλιογραφία:

1. Αμίτσης Γ., 2006, *Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης. Το θεσμικό οικοδόμημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού*, Αθήνα, Παπαζήση.
2. Βενιέρης Δ., 2011, «Κρίση Οικονομίας, Απορρύθμιση Κοινωνικής Πολιτικής: Η Νέα «Μικροελληνική» Καταστροφή 2010-2011, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 134-135, Α΄-Β΄2011, 101-131.
3. Bryman Alan, 2008, *Social Research Methods*, Oxford, Oxford University Press.
4. Crepaldi C., Gambino Al., Baldi S., Da Droit B., Ranci Ortigosa E., 2007, *The role of Minimum Income for Social Inclusion in the European Union*, European Parliament.
5. Crepaldi C., Da Roit B., Castegnaro C., Pasquinelli S., 2017, *Minimum Income Policies in EU Member States*, Brussels, Policy Department A: Economic and Scientific Policy, European Parliament.
6. Δημουλάς Κ., 2017, «Η εφαρμογή του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης στην Ελλάδα», *Κοινωνική Πολιτική*, 7, 7-24.
7. Ελληνική Εταιρία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης, 1995, *Κοινωνική Πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση. Παρούσα κατάσταση και προοπτικές*, Αθήνα, ΕΕΤΑΑ.
8. Ίσαρη Φ., Πουρκός Μ., 2015, *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*, ΣΕΑΒ.
9. Καμινιώτη Ο., (επιμ), 2013, *Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα: Προσεγγίσεις και προτάσεις ενόψει της πιλοτικής εφαρμογής του μέτρου*, Αθήνα, ΕΙΕΑΔ.
10. Καμινιώτη Ο., 2015, «Ελάχιστο Κοινωνικό Εισόδημα. Ομάδα Αξιολόγησης ΕΙΕΑΔ. Τρίτο Παραδοτέο», ΕΙΕΑΔ.
11. Κασιμάτη Κ., 2004, «Πόντιοι στην Ελλάδα και Κοινωνικός Αποκλεισμός» στο Κασιμάτη Κ. (επιμ), *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία*, 2004, ΚΕΚΜΟΚΟΠ, Αθήνα, Gutenberg.
12. Κατσίκας Δ., Καρακίτσιος Α., Φιλίνης Κ., Πετραλιάς Α., 2014, *Εκθεση για το κοινωνικό προφίλ της Ελλάδας σε σχέση με τη φτώχεια, τον κοινωνικό*

- αποκλεισμό και την ανισότητα πριν και μετά την εκδήλωση της κρίσης, Αθήνα, Παρατηρητήριο για την κρίση.
13. Κοντιάδης Ξ., 2006, «Η δικτύωση των κοινωνικών υπηρεσιών και ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης», *Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη*, 1, 49-66.
 14. Κοντιάδης Ξ. και Απίστουλας Δ., 2006, *Μεταρρύθμιση του Κοινωνικού Κράτους και Τοπική Αυτοδιοίκηση, Συντονισμός και δικτύωση των δομών κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο*, Αθήνα, Παπαζήσης.
 15. Lalioti V., 2017, «Guaranteed Minimum Income ‘à la Grecque’: The chronicle of a long-awaited scheme», *Social Cohesion and Development*, 11(2), 123-138.
 16. Levitas R., 2005 (1st ed.1998), *The inclusive society? Social Exclusion and New Labour*, Palgrave Macmillan UK.
 17. Ματσαγγάνης Μ., 1999, «Τα διλήμματα της μεταρρύθμισης του κοινωνικού κράτους», στο Ματσαγγάνης Μ., (επιμ.), *Προοπτικές του Κοινωνικού Κράτους στη Νότια Ευρώπη*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
 18. Ματσαγγάνης Μ., 2004, *Η κοινωνική αλληλεγγύη και οι αντιφάσεις της- Ο ρόλος του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος σε μια σύγχρονη κοινωνική πολιτική*, Αθήνα, Κριτική.
 19. Ματσαγγάνης Μ., 2013, «Το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα και ο ρόλος του στην αντιμετώπιση του νέου κοινωνικού ζητήματος» στο Καμινιώτη Ο.,(επιμ), *Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα: Προσεγγίσεις και προτάσεις ενόψει της πιλοτικής εφαρμογής του μέτρου*, Αθήνα, ΕΙΕΑΔ.
 20. Ματσαγγάνης Μ. & Λεβέντη Χ., 2012, «Το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα: δημοσιονομικές και διανεμητικές επιδράσεις», *Ενημερωτικό Δελτίο* 3/2012, Αθήνα, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
 21. Ματσαγγάνης Μ., Λεβέντη Χ., Καναβιτσά Ε., Φλεβοτόμου Μ., 2016, *Μια Αποδοτικότερη Πολιτική για την Καταπολέμηση της Ακραίας Φτώχειας*, Αθήνα, διαΝΕΟσις.
 22. ΜΟΔ Α.Ε., 2016, *Οδηγός Εφαρμογής και Λειτουργίας Κέντρων Κοινότητας*, Αθήνα.
 23. Παπαδοπούλου Δ. , 2004, «Η φύση του κοινωνικού αποκλεισμού στην ελληνική κοινωνία» στο Πετμεζίδου Μ.- Παπαθεοδώρου Χρ. (επιμ), *Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα, Εξάντας.

24. Πετράκη Μ., 2016, *Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στην τοπική αυτοδιοίκηση*, [διδακτορική διατριβή], Αθήνα, ΕΚΠΑ.
25. Planiteros G., 2017, “*The battle of poverty indicators: Consumption vs Income based GMI simulation*”, Athens University of Economics and Business, Department of International and European Economic Studies.
26. Ρομπόλης Σ.-Δημουλάς Κ., 2004, «Οι Εταιρικές Σχέσεις στην Αντιμετώπιση του Κοινωνικού Αποκλεισμού» στο Κασιμάτη Κ. (επιμ), *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία*, 2004, ΚΕΚΜΟΚΟΠ, Αθήνα, Gutenberg.
27. Roosma F, Van Oorschot W., Gelissen J., 2013, “Perceptions of Mistargeting of Social Security Benefits in European Countries”, *Bulletin Luxembourgeois des Questions Sociales*, Vol. 30, 21-46.
28. Σαρόγλου Α., *Προγράμματα Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος: μέσα ανακούφισης από την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό ή περιθωριοποίησης και παγίδευσης στη φτώχεια; Η περίπτωση του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης στην Ελλάδα*, [μεταπτυχιακή εργασία], Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου; 2018.
29. Spicker P., 2000, *Το κράτος Πρόνοιας, μια γενική θεωρία*, Αθήνα, Διόνικος.
30. Σπανού Κ., 2000, *Διοίκηση, Πολίτες και Δημοκρατία*, Αθήνα, Παπαζήση.
31. Στασινοπούλου Ο., 2006, *Κοινωνική πολιτική βασικές έννοιες, ιστορική εξέλιξη, φορείς και πρότυπα*, Σημειώσεις για το μάθημα, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.
32. Υπουργείο Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, 2014, *Εθνικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη*, Αθήνα.
33. Υφαντόπουλος Γ.Ν., Μπαλούρδος Δ., Νικολόπουλος Κ.Β., 2009, *Οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις του κράτους πρόνοιας*, Αθήνα, Gutenberg.
34. Ferrera M. 1999, «Η Ανασυγκρότηση του Κοινωνικού Κράτους στη Ν. Ευρώπη», στο Ματσαγγάνης Μ.(επιμ), *Προοπτικές του Κοινωνικού Κράτους στη Νότια Ευρώπη*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
35. Frazer H., Marlier E., 2016, *Minimum Income Schemes in Europe. A study of national policies 2015*, Brussels, European Commission.
36. Χαρίσης Α., 2015, «Ελάχιστο Κοινωνικό Εισόδημα. Ομάδα Αξιολόγησης ΕΙΕΑΔ. Δεύτερο Παραδοτέο», ΕΙΕΑΔ.

37. Χλέτσος Μ., 2013, «Νέες ανάγκες και προκλήσεις για το ελληνικό σύστημα κοινωνικής προστασίας: ο θεσμός του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος», στο Καμινιώτη Ο.,(επιμ), *Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα: Προσεγγίσεις και προτάσεις ενόψει της πιλοτικής εφαρμογής του μέτρου*, Αθήνα, ΕΙΕΑΔ.

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ:

1. ΦΕΚ Α 222/12-11-2012, Ν. 4093/2012, *Έγκριση Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013–2016 Επείγοντα Μέτρα Εφαρμογής του ν. 4046/2012 και του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013–2016.*
2. ΦΕΚ Β΄/3018/7-11-2014, Απόφαση 39892/ΓΔ1.2, *Καθορισμός των όρων και των προϋποθέσεων εφαρμογής του πιλοτικού προγράμματος Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα- ΕΓΓΥΗΜΕΝΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ.*
3. ΦΕΚ Β΄/2089/7-7-2016, Απόφαση Δ23/οι.30299, *Καθορισμός των όρων και των προϋποθέσεων εφαρμογής της πρώτης φάσης του προγράμματος Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης.*
4. ΦΕΚ Α΄/21/21-2-2016, ΝΟΜΟΣ ΥΠ΄ ΑΡΙΘ. 4368, *Μέτρα για την επιτάχυνση του κυβερνητικού έργου και άλλες διατάξεις.*
5. ΦΕΚ Β΄/2281/15-6-2018, Απόφαση Δ13/οικ./33475/1935, *Καθορισμός των όρων και των προϋποθέσεων εφαρμογής του προγράμματος Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης*

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ:

1. <http://teba.eiead.gr/> Προσπελάστηκε 17/6/2018
2. <https://keaprogram.gr/> Προσπελάστηκε 17/6/2018
3. <https://opeka.gr/> Προσπελάστηκε 2/7/2018
4. <https://kentrakoinotitas.gr/>. Προσπελάστηκε 2/7/2018
5. The European Pillar of Social Rights in 20 principles , 2017, διαθέσιμο στο <https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and->

monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_el. Προσπελάστηκε 22/8/2018

6. <http://new.loutraki-agiiotheodoroi.gr/>. Προσπελάστηκε 1/9/2018
7. Frazer H., Marlier E., 2009, *Minimum Income Schemes Across EU Member States, Synthesis Report*, διαθέσιμο στο :
<http://ec.europa.eu/social/search.jsp?pager.offset=20&langId=en&searchType=&mode=advancedSubmit&order=&mainCat=22&subCat=0&year=0&country=0&city=0&advSearchKey=minimum%20income%20schemes%202009>.
Προσπελάστηκε 26/8/2018.